

Magyar ősiség a Kárpát-medencében?

(A „Kárpát-medencei magyar őshonosság” elméletének lehetséges kiváltó okai) A magyar őstörténet, illetve a magyarság eredetének amúgy is igen bonyolult kérdésköre a széleskörű érdeklődő közönség számára soha nem látott módon összezavarodott. Az önjelölt, legkülönbözőbb foglalkozású tudálékos „őstörténészkedők” és lelkes elméletgyártók kaotikus állapotot hoztak létre a zavaros képzelgéseikkel. Ezeket szinte fel sem lehet sorolni.¹ Az elméletek közül ma talán legnépszerűbb, a széles körben és példátlanul terjedő „Kárpát-medencei őshonosság” tévtana, mely gátlástalanul hatol az idő már-már felfoghatatlan mélységeibe. Lényege, hogy a magyarság és nyelve az őskori műveltségekből jött létre a Kárpát-medencében. Miként a többi őstörténeti ábránd, feltehetően e legújabbban teret hódító rögeszme is az egykor büszke, de az évszázadok viharaiiban gyötört, leigázott és elnyomott magyarságban kialakult *kisebbségi érzésben* gyökeredzik. A kisebbségi érzés fokozottan érintette a trianoni szétszakadás után megcsonkított Haza határain kívül rekedt magyarokat. Nem véletlen, hogy az európai ősiség gondolata először az anyaországtól elszakítottak körében bukkant fel, melyet felkarolt a világon több hullámban szétszóródott, magyarság. A „rendszer váltás” (1989–1990) után, itthon is terjedni kezdett ez a jellegzetes őstörténeti felfogás. Felerősödéséhez hozzájárulhatott az Európai Unióhoz való csatlakozást (2004) megelőző időszakban a tömegek számára kitalált, agyonkoptatott „*megyünk Európába*” ócska, népszerűsítő szlogenje is. A „fejlett nyugati népeknél” szegényebb, sokkal rosszabbul élő itthoni magyar – nem látván a csapdát – kapva kapott a lehetőségen, mert azt hitte, hogy (végre) befogadja őt a „művelt Európa” (mintha egyébként nem is ott lenne). Azóta kiderült, hogy a „dolog” nem erről szól. A nagy Európába való „menetelés” arra azonban feltétlenül jó volt, hogy az őstörténet iránt érdeklődők kedvét végképp elvegyék Ázsiától, mely szinte a nyomor, műveletlenség és az anarchia megtestesítőjévé vált. Miközben mindez Európában is bőséggel létezik.

Az „őshonosság” vágyát tápláló okok közt szóba jöhet még a magyarság egyfajta „tudatalatti”, állandó (Európának és a világnak) megfelelni akarása, mely kapcsolatban áll a belétáplált kisebbségi érzéssel. A nyugati történetírás (és az ezt kiszolgáló hazai becsmérlés) a Kárpát-medencében és másutt Európában megjelenő lovaskultúrák népeinek láncolatát lenézően emlegeti. Gyakran hódító, „rabló hordaként” bukkannak fel a forrásokban a hunok, az avarok és magyarok. Talán nem meglepő, ha megemlítem: a magyarokat érintő gyűlölethullámok mind a mai napig jól érzékelhetőek. Ezek manapság ugyan többnyire politikai álca alá vannak rejtve, ám valójában ennek egyik okát az ázsiai gyökerű magyar lelkiség, és az eltérő mentalitás „mássága” adja, melyet Európa képtelen elfogadni. Mindazonáltal egyenlőségről, demokráciáról, a „másság tiszteletéről” és egyebekről hallunk. Európa közben szemérmesen eltekint saját történelmének bőven burjánzó barbárságaitól, melyek többek közt Nagy Sándor vérengzéseiben, a rómaiak keresztre feszítéseiben, vikingek, vandálok, gótok és mások rémtetteiben nyilvánultak meg. A lovaskultúrákat „rablóknak” nevezőknak nem jutnak eszébe Európa kora újkori gyarmatosításai sem, s az ezzel járó népirtások, vérfürdők még kevésbé.

A civilizációjára oly büszke Európa nem akarja tudomásul venni, hogy a Római Birodalom lehanyaglása után az őt újfent felemelő Nagy Károlyig, a nyugati kultúrát messze felülmúlták az ázsiai magas műveltségek, melyekkel a lovasnépeknek is szoros kapcsolata volt. Sőt; már az ókor korábbi szakaszaiban is, az indiai, kínai, perzsa stb. kultúrák legalább egyenértékűek voltak a görög és római társadalmak műveltségeivel, s nem kizárt, hogy néhol

meg is haladták azokat. Az már természetesen egy más kérdéskört képez, hogy az európai és ázsiai birodalmak, társadalmak felépülését, működését az alapvetően egymástól jelentősen eltérő filozófiákból, mentalitásból és más összetevőkből adódó életmódbeli különbségek határozták meg.

A lovaskultúrákat sajnálatosan Magyarországon is elutasítják egyesek, s egyre inkább kiviláglik a nem titkolt cél, mely nem más, mint a magyarság elidegenítése Ázsiától. Kórusukból újabban már olyan hangok is hallatszanak, melyek betolakodó hódítóknak nevezik a szkítákat, hunokat, avarokat. Nemkülönben magát Árpádot és népét, akik – elméletük szerint – az időtlen idők óta mindenkit magukba olvasztó, ám ennek ellenére csodálatos módon töretlenül fennmaradt, Kárpát-medencei békés, őshonos, földműves „valódi” magyarokat rútol elnyomták.

(Az „őshonos” gondolkodás néhány ismérve vázlatosan) Az elméletet vallók nézete nem egységes, mert az „őshonosságot” az őskor eltérő szakaszaiba helyezik. De mit is érthetünk az „őshonosság” fogalma alatt? Mert az ősi kultúrák előtt is volt egy még ősiabb... Ez a súlyos tény egyeseket arra sarkallt, hogy az ősmagyarság keletkezésének idejét a végletekig kitolják. A magyarság Kárpát-medencei vélt, újabban minden józanságot nélkülöző, már-már időtlen, százezer évekről beszélő „őshonossága” eleinte „csak” az újkőkor (neolitikum) emberéig ment vissza. Mivel több kultúra volt jelen a Kárpát-medencében, így a neolitikumi „ősmagyarság” gondolatköre rögtön felvet egy alapvető problémát. Melyek ezek közül a magyarság elői? Valójában teljesen mindegy. Lényeg, hogy ne legyenek (közvetlen) finnugorokhoz, sem pedig lovasnépekhez kapcsolhatóak. Helyettük „találták fel” – eleinte csak a neolitikumra korlátozódó – „ősiséget”, s gond nélkül egyesítettek „ősmagyarrá” néhány közismert, Kárpát-medencei újkőkori műveltséget. A módfelett zavaros „őshonosokat”, majd „őstelepeket” említő szerzők e kultúrák népességeit eleinte még összeegyeztették a magyarok lovasnép eleivel, mondván, hogy azok a Kárpát-medencéből eltávozottak, majd Ázsiából folyamatosan visszatértek. Őket azonban már afféle másodrangú „*keveréknépként*” különböztetik meg, elfeledkezve a szerteszét vándorló különböző neolitikus népségek (köztük „őshonosnak”, és „őstelepesnek” nevezettek) állandó ötvöződéséről.

A neolitikum szerelmesei már kezdetben szembetalálták magukat a kínos helyzettel is, hogy az újkőkor kultúrái nem korlátozódtak a Kárpát-medencére (az egyik alapvető műveltség bizonyosan délről érkezett, a különböző ki- és bevándorlásokról nem is beszélve). E ténynek két alapvető következménye lett. Az első az, hogy ezzel a Kárpát-medence szó szoros értelmében vett magyar „őshonossága” semmivé lett. Ezt követően egyes szerzők a Kárpát-medencéből „vándoroltatták ki” az „ősmagyarokat” a „termékeny félholdnak” nevezett ókori Kelet tájaira (a mai Közel Kelet nagy része), sőt, ezt kibővítve Észak-Európába is. Így gondolkodott Magyar Adorján (a határon túli Délvidékre szakadt képzőművész),² aki talán a Kárpát-medencei „euromániákus ősiség”-gondolatkor „atyjának” is nevezhető. A mindent mindennel összevető és egyesítő káoszban hetet-havat összehordó szerző, a magyarságot a Kárpát-medence legrégebbi földművelő őslakosainak mondja. Szerinte belőlük váltak volna ki a kunok, kazárok, székelyek, jászok, etruszok, szabinok, sőt a lappok, finneket, észtek és más északi népek is. Ugyanakkor eleink közt tudja (helyesen) a szkítákat, szarmatákat, avarokat, akiket „*őstörzseknek*” nevez. Magyar szerint az Égei-tenger szigeteinek a görögök előtti őslakosai is (ős)magyarok voltak, de említ részben homályban maradó „*elő-ázsiai ős-rokonnépeket*” és oroszországi rokonokat is. A lényeg tehát, hogy mindenki a Kárpát-medencéből vándorolt ki, majd többen „*keveréknépként*” visszatértek, miként Árpád magyarjai is.

Mivel az „őshonosságot” vizionálók rájöttek, hogy elméletüket a Kárpát-medencébe képtelenség beszorítani, a vélt „ősmagyarság” hajdani élőhelyének földrajzi határai is jelentősen megváltoztak. Ebből adódott a másik következmény: a különféle kultúrák összemosisásával és ezek élőhelyeinek bevonásával lényegében az ókori Kelet, legalábbis annak nagy része egy csapásra „ősmagyarrá” vált. Így, az „őshonosság” felfogása némiképp módosult, és egyes szerzők részben az ókori Keletről érkező „őstelepes”, földművelőket kezdték emlegetni, köztük mindenekelőtt Radics Géza (Amerikában élő, eredetileg autószerelő).³ Radics elsősorban a Körös és a Vonaldíszes kultúrákra tér ki, valamint mezopotámiai kapcsolatokra utal (nyelvészetet, írás- és művészettörténetet, valamint a történettudományt érintő, sajátosan műkedvelő megközelítéssel). Magyarral ellentétben, a több hullámban érkező lovaskultúrákat (köztük Árpád népét) már nem nevezi valaha kivándorolt, majd visszatérő (magyar) „keveréknépnek”. Róluk, mint az „őstelepeseket” *szolgástorba vető hódítókról* emlékezik meg.

Az újabban kibontakozott „Kárpát-medencébe való gyökerezés” látásmódja másféle, újabb bonyodalmakat szült. A különböző (paleolitikus, mezolitikus, neolitikus) műveltségek Kárpát-medencén kívüli, hatalmas területeken átívelő megjelenése miatt időben és térben egyre tágabban kellett értelmezni az ezekhez kapcsolódó, állítólagos „ősmagyarság” fogalomkörét, de még inkább a vélt alapvető európai gyökereit. A bonyodalmat csak fokozza, hogy a Kárpát-medencei előember megjelenésétől kezdve, se szeri, se száma az állandó ki- és bevándorlásnak, a kultúrák többszörös összeolvadásának, újak keletkezésének. Az „őshonosságot” terjesztő szerzők felfogása közt is jelentős különbségek látszanak. Így, megkezdődött a vélt kőkori „ősmagyarság” teljes zűrzavara, ahol a különféleképp felvázolt történeti követhetőség szövevénye is ellehetetlenedni látszik, az idő méhének csaknem Ádám-Éváig visszanyúló végtelen és iszonytató mélyégében. Kiderült azonban, hogy e körülmény sem zavarja igazán az „őshonosság” hívőit, akik mindig megtalálják a „megoldást” a kaosz további bővítésében.

Az újkőkori kultúrák közt a vélt „ősmagyarság” okán állandó jelleggel említődnek a „Körös”, a „Vonaldíszes”, a „Tiszai” kultúrák népei. Közismertek még a különböző kapcsolatokat és hatásokat mutató „Sopot”, „Vinča”, „Zselizi”, (a késő-neolitikus) „Lengyeli” stb. kultúrák is. Utóbbiak összetettebbek, s a korábbi kultúrákkal együtt magukban hordozzák a mezolitikumi népesség többszálú emberanyagát is. Sebaj, nyilván ezek is többé-kevésbé „ősmagyarok”, vagy utóbb azzá váltak. A Kárpát-medencei neolitikum kezdetét sokféleképpen datálják, de többek szerint (kerekítve) a Kr. e. 6000 körüli időre tehető. Mint utaltam rá, egyesek szerint ez még nem a kezdet, mert a magyarság meghatározó lényegiségét az őskori Kárpát-medence több tíz- és százezer éves emberei adják (egészen az előemberekig visszamenőleg).

(Az „őshonosság” Cser Ferenc és Darai Lajos általi újrafogalmazása) A Kárpát-medencei magyar őshonosság újrafogalmazó „élharcosai” Cser Ferenc (vegyész) és Darai Lajos (filozófus). Munkáik (köztük az egyik általam alaposan áttekintett, összegző jellegű mű)⁴ formailag a ma megszokott tudományos publikációknak megfelelőek, s a korábbi szerzők naivságától már messze állnak. Nincs itt már szó (egy „költői” kérdésem túl) az ókori Kelet magyarságáról, mellőzik a könnyen átlátható és cáfolható állításokból felépített kaotikus gondolathalmazok létrehozását is. Az elgondolásuk magvát adó Kárpát-medencei ősiség-eszme azonban ugyanaz maradt, de magát a felfogást tudományos küllemű köntösbe öltöztették.

(Nyelv és írás) Összegző munkájukból kiderül, hogy nem értenek egyet a magyarság finn-ugor eredetével, s ebben igazuk van. Egy másik meglátásuk sem ellenszenves: „...az ún. ugor nyelvek nem képezhetik a magyar nyelv alapját, [...] sokkal inkább a magyar nyelv –

vagy elődje – lepusztult utódai, semmint forrásai.”⁷⁵ Más megállapításaik és érveik azonban a magyar őstörténettel foglalkozó, *szaktudományokban képzett szakemberek* számára már zömmel kétségbe vonhatók.

A szerzők a magyart a *Kárpát-medence ősnyelvének* tartják, azon az alapon, hogy a magyarság (szerintük) e terület ide „gyökérző” ősnépe. Az ősiséget, vércsoportokkal összefüggő humánbiológiai vonatkozások földrajzi kivetülésével és elsősorban a genetikai kutatások egy szegmensével próbálják bizonyítani. A hipotéziseken túli bizonyítékaik azonban igyekezetük ellenére sem meggyőzőek. A magyarság meghatározó eredetét az újkőkori Körös, Tiszai, s a Vinča műveltségekhez, valamint a több tízezer éves aurignaci kultúrához kapcsolják, végül – elképesztően – az egész fejlődési-kialakulási folyamat kezdetét az előemberig viszik vissza. „A Kárpátok keleti oldalán több ezer évig virágzó földműves, fémfeldolgozó műveltség szemléletére a mellrendelő egyenrangúság és nem az alárendelés volt a jellemző. Az ilyen hosszú ideig élő műveltséghez mindenképpen tartozik egy utódnyelv. Ennek a műveltségnek és emberének az utódait mindvégig megtaláljuk a Kárpát-medencén belül, [...] e műveltség virágzását követően betelepülő törzsek, népek nyelve zömmel a türk nyelvek közé sorolható, ezért elsősorban türk nyelvet kellene itt megtalálnunk. Ezzel szemben kis részben szláv vagy germán, ám zömmel magyar nyelven beszélnek. A magyar nyelv fejlettsége, hangzó- és szókészlete, nyelvtana, egy hosszú ideig letelepedett, zárt, nagy sűrűségben élő időszakot igényel, amit csak egyetlen származtatási elképzelés képes biztosítani, a Kárpát-medencei.”⁷⁶

A fentiekből adódóan, közbevetőleg jegyzem meg, hogy Cser–Daraiek az „őshonos” elméletükhöz idomítják Árpád népének nyelvét is, leválasztva a „vezető elitet”, az általuk „valódi” magyarnak vélt köznépről. Írásuk azt sugallja, hogy a kis létszámú vezetőréteg „törökül” beszélt volna.⁷⁷ Noha korábban mások is felvetettek hasonlókat török–magyar nyelvi tekintetben, de korántsem holmi „őshonosságból” kiindulva. Valószínű, hogy a „honfoglalók” rétegeiben egyaránt voltak törökös, sőt; talán iráni nyelvűek is, ám semmi nem zárja ki azt, hogy a vezetők nagy része is *eleve* magyarul beszélt. Senki sem bizonyította *kizárólagos török* nyelvűségüket, mert ennek tényszerű alátámasztása képtelenség. Cser–Daraiek feltételezéseinek halmaza sem szolgáltat erre semmi „kézzelfogható” bizonyítékot (miként így van ez több más állításuk esetében is, melyek teljességet felölelő kritikája e hasábocon lehetetlen).

Az pedig, hogy a Kárpát-medence „ősnyelve” a magyar lenne, ismét csak teljességgel bizonyíthatatlan, s így valóban megmarad „elképzelésnek”. Mindenekelőtt azért bizonyíthatatlan, mert – paradox módon – a felhozott érvek többsége valóban csak „elképzelés”. Abból érdemes kiindulni, hogy az elméletet felállítók *nem éltek az őskorban*. Nyelvi eszmefuttatásaik tehát pusztán feltételezések, melyek vélt-indirekt „bizonyítékai” a legkevésbé sem meggyőzőek. Ami valóban bizonyítékul szolgálhatna, az valamely több ezer éves *hitelesen magyar nyelvű* írásos emlék lehetne, ha volna ilyen. Sajnos azonban ilyen nyelvemlék nem létezik. A különböző szerzők bizonyos őskori és későbbi jelekre szoktak hivatkozni, melyek (esetleg) némiképp hasonlítanak a magyar rovásírás betűire, s ebből arra következtetnek, vagy legalábbis azt sejtetik, hogy azok magyar nyelvet rejtenek.

Az ősi jelek némelyike hajazhat ugyan a magyar rovásbetűkre (is), ám ez felettébb megtevesztő lehet. Igaz, hogy egy-egy jelnek, betűnek az alakja (graféma) hasonlónak tűnhet. Ez természetes, mert az ősi jelek és a rovásbetűk is egyaránt igen egyszerű vonalakból állnak. E hasonló, vagy azonos jeleknek a hangértéke (fonéma) azonban teljesen eltérő is lehet, s gyakran az is. Ezt látjuk a föníciai, etruszk, egyes germán, a különböző türk és magyar betűk esetében is. Okkal feltételezhető, hogy egyszerű vonalakból álló hasonló jelek bárhol létrejöhetnek, noha szinte bizonyos, hogy egyes népek által kialakított írásokat mások át is vetek, vagy különféle írások jelei hatottak egymásra. A keleti lovaskultúrák több ezer éve használnak „rovásírást”, s aligha hihető, hogy ez a Kárpát-medencéből származik, hanem

valószínűbb, hogy írásuk Keleten alakult ki. Az viszont nem lehetetlen, hogy egyes germán vagy kelta népekhez a szkíta-féle etnikumok (szarmata, alán stb.) vagy a szkíta gyökerekkel is rendelkező hunok hatására, illetve keveredés révén jutottak el bizonyos hasonló jeltípusok.

A legkomolyabban vetődik fel a kérdés: ki tudja azt megfellebbezhetetlen, tudományos hitelű bizonyossággal megmondani, hogy az őskori jelek mely nyelve(ke)t rejtenek? A válasz egyszerű: senki. Ha tetszik, ha nem, a kérdés nyitva marad, s az sem tudható, hogy a Kárpát-medence őskori jelei mely kultúrákhoz köthetők. Nem lehetetlen, hogy némelyik éppen egy keletről jövő ősetnikum hagyatéka. A bizonytalan eredetű, megállapíthatatlan nyelveket rejtő jelek ingoványára nehéz őstörténetet építeni. Még a másfélezernél kevesebb év távlatából fennmaradt rovásírásos szövegek olvasata is vitatott. A legelső, hihetően magyarul megfejtett nyelvelmékek avar koriak (nagy-szentmiklósi kincs, szarvasi tűtartó stb.) Ezek (részben) magyar nyelvűsége igen valószínű, de tartalmi tekintetben mégsem tökéletesen bizonyosak az eltérő megoldások miatt.⁸ Nos, akkor honnan fakad a szerzők mély meggyőződése arról, hogy magyarul beszéltek a Kárpát-medencei neolitikumban, mezolitikumban, netán már a paleolitikumban? Mindenesetre meglepő Cser és Darai mérhetetlen bátorsága, hogy eszmefuttatásaikat indirekt bizonyítékként kezelve állítsák és kinyilatkoztassák ezt.

(Az ún. „mellérendelésről” és „alárendelésről”) Cser és Darai gyakorta használják a különféle kultúrákból ötvöződő őskori népekre a békés, „mellérendelő” kifejezést. Ismét csak azt kérdezem; vajon honnan lehet e végtelenül szelíd, általánosan békés, „mellérendelő” viselkedést az idő ilyen iszonyú távlatából ennyire biztosan megállapítani? A szerzők látnoki képességgel vannak megáldva talán? A régészeti publikációkban ugyanis többször olvasható, hogy egyik, vagy másik őskori, vagy későbbi (európai) kultúra népe „kiszorítja” egymást a korábbi élőhelyről, vagy éppen „rátelepszik” egymásra. Az viszont már történeti tény, hogy ókor mediterrán stb. népei (akik a különböző, részben a Kárpát-medencébe is eljutó őskori kultúrák utódainak mondhatók) felettébb harciasan támadták, ha tetszik: „alá- és fölé” rendelték egymást. Miképpen léteznek, hogy e népek, már a korai ókorban is fittyet hánytak a békés, „mellérendelő”, genetikai örökségnek, melytől elvárható lenne az őseikre állítólag oly jellemző szelíd mentalitás folyamatos megnyilvánulása?

A hierarchia már az állatvilágban is jól megfigyelhető, és teljesen kizárt, hogy ennek híján lett volna az óskor bármely kultúrához tartozó népessége. A ma is létező, „ösközöségi” szint környékén élő igen egyszerű őserdei „népek” életmódjából következik, hogy nyilván a legősibb és legkülönbözőbb társulásoknak is voltak különféle szintű vezetői, és vezetői „testületei” is, akik döntöttek a mindenkit érintő történésekről, változásokról. A létért küzdő különféle őskultúrák csoportjai közt minden bizonnyal voltak konfliktusok, s megkíséreltek egymás fölé kerekedni, ha érdekük úgy kívánta. Nyilvánvaló, hogy az alá- és fölérendeltségi viszonyok a kora ókorban, s az ezt követő történeti időszakokban még inkább bonyolultabbá váltak (differenciálódtak) a Kárpát-medencében is. Következésképp, a Kárpát-medence őskori kultúráiból fakadó (állítólag mindvégig fennmaradó, mindenkit beolvasztó) népességnek az évezredekken átívelő békés, „mellérendelő” életmódja igen kérdéses, kevésbé hiteles álláspont.

Pillantsunk bele röviden néhány neolitikus műveltség mai ismereteink szerinti (leegyszerűsített, vázlatos) történetébe. Az elsősorban balkáni és anatóliai elemekből (talán mezopotámiai stb. gyökerekből is táplálkozó)⁹ Körös-kultúra a Kr. e. VII. évezred második felének utolsó évszázadaiban, nagyjából 6300 körül, déli irányból, jelenhetett meg a Kárpát-medencében. Görög területen Sesklo, a Balkán északabbi részein Starčevo, Magyarországon Körös-műveltségként (Körös-Starčevo) ismerik. E kultúra népe valóban földművelő, mert ismer gabonaféléket, valamint kecskét, juhot tart. A fentiekből viszont kiviláglik: szó sincs

arról, hogy a Körös-kultúra népe „őshonos” lenne a Kárpát-medencében. Elhelyezkedésük jól ismert „határa” a Keszthely–Szolnok–Munkács vonal. Ettől északra gyéribb, mezolitikus életmódot folytató lakosság élte hagyományos, halász-vadász, gyűjtögető mindennapjait. E népesség a Körös-műveltségtől sok mindent átvett, s pár száz év múltán önálló neolitikus kultúrákat hoztak létre. Kialakult az Alföldi Vonaldíszes-kultúra (AVK), míg nyugatabbra a Dunántúli Vonaldíszes-műveltség (DVK) jött létre kb. Kr. e. 5500 körül. A Körös-kultúra és a Vonaldíszes-műveltség közt számos ismert különbség van használati tárgyak, életmód, embertani arculat és más tényezők tekintetében. A Körös-kultúra szűkebb családban, ennek megfelelően kisebb házakban lakott, míg a Vonaldíszeseknél gyakran három generáció élt együtt, hosszú építésű házakban. A Körös-népesség általában gracilisebb megjelenésű volt, míg a (marhákat is tartó) Vonaldíszesek többnyire magasabb, erőteljesebb alkattal bírtak. Csak melleleg vetődik fel a kérdés: vajon melyikük az „ősmagyar”? Egyik? Másik? Mindkettő? Vagy ez korántsem okoz gondot? Mert a lényeg a ragaszkodás – ha török, ha szakad – a magyarság őskori jelenlétéhez.

A Vonaldíszes műveltség utóbb viszonylag egységes kultúráként jelent meg Európában (noha később részekre bomlott). A DVK népessége részben vándorolt, részben továbbadta ismereteit, déli irányban is terjeszkedett. Az AVK népessége viszont nagyjából a Kr. e. VI–V. évezred fordulóján dél felé nyomult, a Körös-kultúra rovására. Vajon a Körös-kultúra lassú elsorvadása, beolvadása az ok? Vagy korántsem oly békés és „mellérendelő” az együttélés az AVK-val? Pontosan nem tudhatjuk, mindenesetre a jelenségnek több oka lehet. Az kétségtelen, hogy az AVK komoly tekintéllyel bírt, mert erőfölényüket biztosította a Tokaj környéki Eperjes hegység obszidián bányáihoz való hozzáférés lehetősége. Az obszidián (kemény vulkanikus kőzet) azidőtájt komoly érték volt, mert igen jó minőségű eszközök, fegyverek előállítását tette lehetővé. Éppen ezért a jelzett terület kapcsolatai déli irányban egészen az Adriáig kimutathatók.

Aligha hihető, hogy ne lettek volna fegyveres összecsapások a kőkor bármely szakaszában, akár a Kárpát-medencében, vagy egybeült Európában, ám ezek régmúlt nyomait nem könnyű felfedezni. Részben elenyésztek a múlt ködében, részben pedig még a földben rejlenek, bár éppen a neolitikum idejéből is több fegyveres és erőszakos tevékenységre derítettek fényt az ásatások. Csak egyetlen példát említek. Esztergályhorvátiban a Lengyeli-kultúra egy tömegsírjára bukkantak rá a régészek, ahol bezúzott fejű, és egyéb módon erőszakos halált halt 25-30 férfit temettek el. Egyiknek a kezét halála előtt valószínűleg hátra is kötötték. Nem tudni pontosan mi zajlott le. Fennáll az emberáldozat rituális gyilkosságának lehetősége,¹⁰ de talán nem zárható ki egyéb konfliktus sem. E kiragadott példa mellett a régészeti szakirodalomban még számos emberáldozat, kannibalizmus, és más tömegsír is említődik. Látható, hogy az élet a neolitikumban sem volt olyan békés, barátságos – ahogy mondani szokás, – „fenékgig tejfel”... Mindenesetre a „mellérendelő”, életmódnak az ellenkezőjét bizonyítják a tömegsírba durván egymásra hajigált testek, és más hasonló, régészek által valószínűsített események.

A Cser–Dara szerzőpáros lovaskultúrákat általánosan „alárendelő” magatartással való azonosítása rendkívül egyoldalú megközelítés. E felfogásban részben az önimádó nyugati történetírásnak a lovasnépekkel szemben többnyire megnyilvánuló, szelektív, „beskatulyázó” álláspontja tükröződik vissza, mely fellelhető a hazai, „keményvonalas” finnugristák nézetében is. A lovasnépek társadalmának hierarchikus szervezetsége kétségtelen, bár – mint említődött – felettebb valószínű, hogy az alá- és fölrendeltség valamely szinten a kezdetektől minden közösségben, és társadalmi formációban jelen volt. Ugyanakkor a lovaskultúrák alá- és fölrendelő életmódjának általánosan „kisarkított” jellege már nem állja meg a helyét. A kép ugyanis soha nem fekete-fehér. Kulturális tekintetben a lovasnépek társadalmá

messzemenően *nyitott, befogadó és feltétlenül mellérendelő* jellegű. Ennek megfelelően szívesen átvesz és át is ad. E jelenségnek valószínűleg szokás- és viselkedésbeli mentális összefüggései lehetnek, melyeknek kivételései, megnyilvánulásai tágabban és általában Ázsiára jellemzőek. Mindezek bizonyos értelemben ma is észrevehető különbséget mutatnak Európával szemben.

Az ázsiai lelkiség nyitottságát jelzi a hit- és hiedelemvilág, mely szívesen egyesíti magában a különböző eszmeköröket, és pedig *nem egymásnak alárendelve*, hanem *mellérendelő* módon. A mellérendelő mentalitás konkrét példáját adja a lovasnépek hitvilága, ahol az animizmus (és előzményei), majd a samanizmus, zoroasztrizmus, kereszténység, manicheizmus stb. elemei épültek egymás mellé, utóbb összeolvadva egymással. Pontosán ezért volt képes a magyarság viszonylag könnyen felvenni a (görögkeleti és római katolikus) kereszténységet, melyben máig számos korábbi hitelemet őriz, különösen a népi vallásosság keretei közt. Elég, ha Csíksomlyó Napba Öltözött Asszonyára gondolunk, kinek előképe már a (nagyjából Kr. u. I–III. század közepe tájáig fennálló) baktriai kusán birodalom halcsajáni szentélyének reliefjén feltűnik.¹¹

A Napba Öltözött Asszony fogalomköre mély gyökerű. Benne a zoroasztrizmus eljövendő Megváltóját (Saoshyant) szülő szűz, valamint a (fejlett) samanizmus világot teremtő Ten(g) rijének a „Boldogasszony” lehetséges előképét adó női kivételése, és a kereszténység Szűz Máriája rendeződött egymás mellé teljesen „mellérendelő” módon. Ezen eszmekörök láncolatában felbukkanó előképekből – a régi képzetek lényegiségének megőrzése mellett –, csak egy mellérendelő folyamat volt képes egységbe forrasztani, és létrehozni a magyarság Boldogasszonyának végső alakját. Más vélemény szerint talán az ősi mezopotámiai istenasszony (Bau) átszűrődött hagyománya is kiindulópontja lehet (?) a láncolatnak.¹²

A hajdani nagy lovasnépek és leszármazottaik kapcsán említhetnők még a tűz tiszteletének a különböző eszmekörökön átívelő, „mellérendelő” szakrális szerepét, mely (a legősibb rítusoktól kezdődően) végigvonul az animizmuson, samanizmuson, zoroasztrizmuson át a keresztény templomok örökmécses-lángjáig mindazon lovaskultúráknál, akik (vagy nép-részeik) felvették a kereszténységet.¹³ A lovasnépek mellérendelő kulturális nyitottságát az egyes uralkodók birodalmában (néha közvetlen környezetében) az egymással jól megférő vallások is mutatják. A hosszas felsorolás helyett két példát említek: Ibn Fadlán¹⁴ a kazár birodalom négyféle vallásáról tudósít, s azt is közli, hogy a különféle hitet követőknek saját bírái vannak. Szintúgy közismert a vallási béke a mongol kánok udvarában (és másutt is). Marco Polo, a XIII. században (mások által lejegyzett elbeszélésében) utal Kubiláj nagykan kereszténység iránti érdeklődésére.¹⁵ A lovasműveltségek befogadó nyitottságát felismerve használok régóta a „mellérendelő” jelzőt éppen a kultúra, ezen belül a hitvilág összetett (szinkretikus) mivoltának jellemzőjeként.¹⁶

A keleti források, népszokások, hagyományok, népmesei, népzenei elemek nyomán tucat-szám lehetne példát hozni a magyarság régi, mellérendelő folyamatból kialakult hitvilágából. Ehelyett egy igen érdekes – mellé- és alárendelést érintő – fejlődési vonulatra utalok. Az őskorban, az egyszólamú (unisono) zene egyszerű, néhány hangból álló alkotóelemei bizonyonnan mellérendelő módon jelenhettek meg. Bármennyire meglepő, e (zenei) mellérendelő szerkezet nem a nyugati műveltségekben őrződött meg általánosan, hanem Kelet népeinek, s onnan a Kárpát-medencébe érkezett lovaskultúrák zenéinek alapvető jellegzetessége maradt. A nyugati nép- és műzenék ugyanis bizonyos ókori gyökerekből a középkorban különféle szakaszokon át többszólamúvá fejlődtek, s bennük éppen az egymás alatt elhelyezkedő szólamok alá- és fölérendeltsége nyilvánul meg. Pontosán ez látható a partitúrák és többszólamú zenét játszó hangszerek irodalmának egymás alatt és felett elhelyezkedő hangjegyeinek kottaképeiben. Kelet zenéi viszont meghatározóan egyszólamúak. Mindenekelőtt azt szükséges leszö-

gezni, hogy a magyar és más keleti egyszólamú énekstílus (és részben hangszeres zene) nem a fejletlenség megnyilvánulása, hanem az *orientális mentalitás* jellegzetes kifejezőmódja. Az egyszólamúságon belül mellérendelő egyenrangúságban énekelnek, valamint hangszeren is lényegében ugyan azt a dallamot szólaltatják meg. Mivel azonban a magyar és különböző keleti „népzenék”¹⁷ fontos stíluseleme a dallam variálása, díszítőhangokkal, figurációkkal, melizmákkal, való ékesítése, így az egyszólamúság korántsem holmi primitív hangzás. Pontosan az ellenkezője valósul meg. A hangzást tovább színesíti a hangszeres variálás és díszítés, valamint a szólamoknak az ebből adódó egymás melletti horizontális „elcsúszása”, mely létrehozza az ún. „heterofóniát”. A mellérendelő keleti heterofónia túllép ugyan az „unisono” hangzás keretein, de megőrzi az egyszólamúság lényegiségét, viszont jelentősen különbözik a nyugati nép- és műzenék többnyire vertikális-alárendelő többszólamúságtól.¹⁸

A Cser–Dara szerzőpár – meglepően hűen követve a „hivatalos” tudomány megrögzült, „dogmává” merevedett toposzaiból fakadó értelmezését – a lovasnépeket a „*sztyep-pén hosszasan bolyongónak*”¹⁹ titulálja. A fogalmazásból világosan kitűnik, hogy az „őshonosságot” hirdető szemében csak az állítólagos, „*Kárpát-medencébe gyökéző*” és mindvégig fennmaradó „őslakosságnak” van becsülete, a szerintük „*bolyongó*” lovasoknak már aligha. Ha logikusan gondolkodunk, akkor csak egyféleképpen értelmezhető a burkolt lényeg. E lenézőnek tekinthető jelzőt alkalmazó felfogás azt sugallja: mivel Árpád népe kétségkívül lovaskultúrájú, így csak egy, az elnyomó „*bolyongók*” közül, aki a nevét adta át az „őshonosoknak”.

A céltalan „*bolyongás*” vélelme felett, már rég elszállt az idő. A szerzők megfélekednek számos lovasnépnek a történelemből jól ismert letelepedett életmódjáról. A lovaskultúrák beskatulyázott, toposzá merevedett, kizárólagos, állandóan vándorló nomadizálása eleve teljes képtelenség, mert (többoldalú) iparúzés, valamelyes mezőgazdaság és kereskedelem nélkül a lovaskultúra valószínűleg nem tudott volna fennmaradni, de lehet, hogy ki sem tudott volna fejlődni. Már a nyári-téli szállásváltás is feltételez mezőgazdasági tevékenységet. E nélkül a téli takarmány tartalékképzése úgyszólván lehetetlen. A „nomádság” háttérben pedig gyakran városlakó letelepültek húzódnak meg. Az alapvetően „*bolyongó*” életmód feltételezése aligha állja meg a helyét, mert a vándorlás általában csak addig tart, míg letelepülésre alkalmas helyet nem találnak, ahol a nép egy része városlakóvá válik. Miként más kultúrákban, vélhetően a lovasnépek városaiban is (a letelepedésre hajló), iparral, kereskedelemmel és mezőgazdasággal foglalkozó lakosság élt. A levédiai-etelközi magyarság életmódját – éppen a földművelésre való tekintettel – már a „hivatalos” véleményt képviselő tudomány is „csak” „félnomádként” említi.

A lovasnépek céltalanságot sugalló „*hosszasan bolyongásának*” több forrás ellent mond. A számos adatból csak néhányra utalok. Közismert Hérodotosz tudósítása a *földművelő szkitákról*. Bakay Kornél rámutat, hogy a szkiták „...*búzát, rozst, kölest, árpát termesztettek, hüvelyeseket ültettek, szőlőt műveltek, gyümölcsöskertjeik (dió, körte) voltak.*”²⁰ Jóval később, a velük rokon alánok is műveltek földet.²¹ A *letelepedett, földművelő fehér (heftalita) hunokról* – Prokopiósz nyomán – többen említést tesznek.²² A lovasnépek földművelése kapcsán azonban mégis a legfontosabb az, amit Dzsaiháni korábbi elveszett munkájából merítő Ibn Ruszta (900–913 közt) és Gardézi (1051/1052 táján) írtak a Kárpát-medencén kívüli magyarokról. Ibn Ruszta ugyanis a *magyarok szántóföldjeiről*, Gardézi pedig a *magyarok termékeny helyeiről* tett említést.²³

Andrásfálv Bertalan viszont éles szemmel észrevette, hogy öntözéses földművelésről van szó. Gardézi a magyarok mordat (mordvin) szomszédait is említette, kiknek bár „*földjükön víz folyik [...] csatornáik nincsenek.*”²⁴ „*Ez talán úgy értelmezhető* – írja Andrásfálv –, *hogy az előzőekben említett magyaroknak pedig voltak vizet vezető, emberkéz alkotta árkaik.*”²⁵

Korábban Bendefy László is írt erről (Klaproth nyomán). „*Földművelésük a legmagasabb fokon állott, amit bizonyít, hogy öntözőberendezéseik is voltak. Ezeknek a legnagyobb része idők folyamán elpusztult, de egy 32 km hosszú öntözőcsatornájukat, mely még ma is vezeti a vizet, Klaproth megtalálta a Kuma bal partján, Kavkazk városától keletre.*”²⁶ Teljesen világos, hogy a magyar lovasnép már a Kaukázus előterében ismerte, majd utóbb is folyamatosan alkalmazta az öntözéses földművelést, s nem kellett a Kárpát-medencében „őshonosnak” lennie ahhoz, hogy felismerje a mezőgazdasági termelés fontosságát! Ez a tény, de ezen túlmenően lehetséges, hogy a magyarok már jóval a IX. század előtt is műveltek földet. A csatornás vízgazdálkodás töretlenül folytatódott a Kárpát-medencében is, mint arra Takács Károly rámutatott.²⁷ E tények nyilván zavarják mindazokat, akik a földművelést elvitatják a lovasnépektől. Cser–Daraiék ezért találták ki, hogy a forrásokban szereplő magyar földművelők a Kárpát-medencei „őshonosok” kiáramlott utódai lennének, akik a „nomád” vezetőréteg alávetett köznépévé váltak volna.

Az iparüzés is közel állott a lovasnépekhez. Már a kimmerék, majd a szkíták magas szintű kurgánépítésze fejlett ácsmesterségről tanúskodik. Izrael keresztény püspök 682-ben a Derbenttől északra élő hunok ügyes ácsait említi. Természetesen számos más iparág is létezik a lovaskultúrákban: a nemez és ruhanemű, lábbeli készítés, a fa, prém, bőrfeldolgozás számos ága, a kovács, ötvös, s más szakosodott fémművességek, és ezek kombinációi.

Ismert tény, hogy léteztek szkíta, párthus, sőt: hun városok is. Vajon ezek is a lovasok általános „bolyongásának” kellekei? A nyugat felé tartó északi (fekete) hunok fejedelme Zhizhi (Dzsizdszi, másutt Chichi [Csicsi, † Kr. u. 36.])²⁸ az I. század elején, a mai Kirgizisztán északnyugati részén építtetett új „rezidenciát”²⁹ (Bendefy ezt Üzbegisztánba, Szamarkand környékére helyezi).³⁰ A Kína területén maradt déli hunok (a korábbi városaik után) a belső-mongóliai Ordosban az V. században (mások szerint jóval korábban) építtették Tongwancheng (Thunvancsön) „fővárost”. A Procopios által *nem nomádként* említett heftalita hunoknak is voltak városaik, az egyik Halcsaján környékén. Izrael püspök (682-ben) a kaukázusi hunok Varachan (Varacsán) nevű fővárosáról is hírt adott.³¹ A több ágra szakadt szkíta-utód alánok egy része is városokban lakott. Köztük legrégebbi a VI. század kezdetén, krími területen Abdarda. Egy másik „főváros” Magasz volt a Kaukázus lábainál.³² A kazár birodalomban négy városról tudunk. Sarkel³³ erődje a Don alsó folyásánál, Balandzsar (Belendzszer) és Szamandar³⁴ (Szemender) a Kaszpi-tenger nyugati partvidékén, északon, a Volga partján pedig az összetartozó Szarisen (Szari’sen) és Kánlik (Khanlik) „ikervárosok”. (Itil, Kazaran, Alkazar neveken is említik).³⁵ Stein Aurél 1900–1901-ben lezajlott utazása nyomán ismert, hogy az ősi „Selyem-út” mentén „homokba temetett” városokat³⁶ már több ezer évvel ezelőtt nagyrészt lovasnépekkel kapcsolatba hozható etnikumok lakták, részben feltehetően építtették is. Ilyen a mai Kína Xinjiang (Hsintyian) tartományában Taskurgán (=kőhalom), mely már az ókorban lakott lehetett. Környékén kínai régészek kb. 3000 éves, szkítának tartott sírokat találtak.

Lovaskultúrák által épített, lakott települések és városok már a Kr. e. I. évezredben is léteztek. Építésük a Kr. u.-i korai évszázadokban folytatódott, s számuk a Kr. u. IV–V. század után egyre nő. A lovasnépek által épített (vagy építtetett) városok és abban letelepedetten élő emberek ténye nem erősíti a szakadatlanul „bolyongó nomád” vándorlás berögződött képzetét. (*Kérdések özöne és a finnugor eredet*) Az általam legtöbbet idézett Cser–Darai-dolgozat „*Bizonyosság, elméleti tartalmak s meghaladott álláspontok*” fejezete három csoportba sorolva, csaknem egy oldal terjedelemben mérhetetlen sok kérdést intéz az olvasóhoz. Ezek teljes mértékben lefedik a magyarság keletkezésének és létének valaha volt, illetve a jelenben fennálló, egymással összefüggő teljes problematikáját. Egyes felvetések nem tartoznak a magyar őstörténet szűkebb körébe, ismét mások nem közismertek, nehezen értelmezhetők,

vagy őstörténeti utópiákat tartalmaznak (a szerzők nyilván másképpen gondolják). Íme, néhány kiragadott kérdés: „*Melyek a Kárpát-medence újkőkorszaki műveltségei?*” „*Hogyan pontosítható az eddigi pontatlan időrend a jégkorszakkal?*” „*Milyen volt az ősember gazdag élete a Kárpát-medencében?*” „*Mi jellemzi a vaskorszakot a Kárpát-medencében?*” „*Voltak-e magyarok a Közel-Keleten?*” „*Kik azok a magyarabok?*” „*Hogyan lett a magyar írás a földön nagy arányban elterjedt írások alapja?*” „*Hogyan található meg a magyar díszítőművészet indítékai, jeleink és jelképeink a világ többi részén?*” „*Mióta vannak csengető moldvai magyarok a Kárpátokon túl?*” stb.³⁷

A több tucat kérdésre adható válaszok könyvtárnyi terjedelmet igényelnének, így a felvetések véget alig érő özöne értelmetlennek tűnik. A kérdések a magyarság önazonosságának megerősítését szolgálhatnák (leszámítva a téves és utópisztikus felvetéseket), ha egy tanulmány keretében megválaszolhatóak lennének. Csakhogy maguk a szerzők sem adnak választ (legalábbis nem a konkrét megfogalmazott kérdésekre lebontva, azok sorrendjét alapul véve). Vajon akkor miért teszik fel e kérdéseket? Ennek magyarázata lehet: a szerzők úgy gondolják, hogy minden kérdést és problémát felold a „*Kárpát-medencébe gyökézés*” elméletének elfogadása. Mivel a kérdések zöme a szerzők részéről megválaszolatlan, lehet, hogy ezek nyomán az őstörténetben járatlanabb olvasók összezavarodnak, különösen a nem szokványos, kevesek által értelmezhető, s némelyek számára érthetetlen felvetések kavargó zűrzavarában.

A problémát leegyszerűsítve úgy vélem: a fentebb bemutatott, néhány kiragadott kérdésből csak a szerzők elfogadhatatlan álláspontja derül ki, mely szerint minden a tudás Kárpát-medencéből áramlott volna ki, az innen kivándorló „őshonos”, a magyarságot műveltségében és genetikailag meghatározó embertömegeivel. Vagyis a „*Kárpát-medencébe gyökézés*” szintjén már-már úgy tűnhet: az egész világ (vagy csak Eurázsia?) magyar-rokon. A tudomány mai állása szerint az emberiség egy töről fakad (tudatában lévén a neandervölgyi és crô-magnoni ősemberek eddig kimutatott minimális keveredésének is). Legfeljebb fontos részletkérdéseket és az új eredményeket kell közös nevezőre hoznia, az erre szakosodott tudósoknak. Az egy töről fakadás okán azt mindenki tudja, hogy egyik ember rokona a másikkal, csakhogy e tényt egész másként szokás kezelni. Ez ugyanis *nem a magyarság* (és más népek) őstörténete, hanem *az emberiségé*, noha köztük az összefüggés fennáll. *A kettőt azonban nem célszerű összekeverni.*

Egy dologban azonban ismét egyetérthetünk a szerzőkkel. Mégpedig abban, hogy vannak helytelen őstörténeti nézetek (felsorolásukat itt mellőzöm). Cser és Darai bírálják a türk/török és a sumer eredet elméletet. Utóbbit „nemes egyszerűséggel”, ám helytelenül a türk eredeztetés kibővítésének tartják, s megjegyzik, hogy „*ez joggal váltotta ki a hivatalos tudomány ellenkezését*”.³⁸ Azt azonban a legkevésbé sem érzékelik, hogy a károszteremtésnek részesei az „őshonosságot” népszerűsítő különböző szerzők is. A Kárpát-medencei magyar „őshonosság” elmélete is teljesen jogosan váltja ki a „hivatalos” és más – velük nem mindenben egyetértő –, szintén a tudomány talaján álló, magyar őstörténettel foglalkozó *szakemberek* rosszallását.

A szerzők feszegetik a finnugor eredet problémáját is. A Cser–Darai szerzőpáros joggal bírálja Engel Pált, aki az ellenvéleményt hangoztatókat „egy kalap alatt” „...*szellemi és politikai alvilágként*” kezelte.³⁹ Sajnovics Nepomuk Jánost (1733–1785) is említi, kinek „felfedezése” nyomán megtalálták a többi rokon nyelvet. A finnugrizmus „alapjai” azonban korábbiak, mint Sajnovics (jezsuita szerzetes, matematikus-csillagász) nyelvészethez mit sem értő ténykedése. 1768-ban nemcsak a magyar és lapp nyelv 150 hasonló szavát „fedezte fel” (a nyelv ismerete nélkül), hanem dilettáns módon, egyenesen e nyelvek *azonosságát* jelzi művének címe.⁴⁰ Ráadásul a teljesen más jellegű (tonikus, izoláló, monoszillabikus) kínai

nyelvvél is kapcsolatot sejtett (esetleg hun jövevényszavak kapcsán?) Ezt nem emlegetik a finnugrista nyelvészek.

A finnugor-kérdéssel nem kívánok mélyrehatóan foglalkozni, pusztán néhány megjegyzést fűzök ehhez. A finnugrizmus „sarkított”, (etnikai származást is sugalló) formája nem más, mint a magyarságnak a feltételezett, finnugor ősnépből és nyelvcsaládból való „kiszakadásának” vételeme, és ebből kovácsolt finnugor/obi-ugor eredetének, „hivatalosan” elfogadott és erőltetett fikciója. A hagyományok, írásos források, a genetikai kutatások eredményei ennek ellentmondanak. Az antropológiai,⁴¹ és régészeti vonatkozások, valamint a gyér népzenei párhuzamok pedig a lovaskultúrák, és ezen belül a magyarság (valószínűleg egy részének) érintkezését jelzik az északi népekkel. A magyar népzene ősrétegében lévő, korábban finnugor eredetűnek vélt, egyszerű (kis formájú, ún. 2-1-es zárlatú) és más siratódallamok szilárdnak látszó finnugor eredete újabban igen kétségessé, valójában tarthatatlanná vált (annak ellenére, hogy a „hivatalos” álláspont továbbra is változatlan). Ezek zeneelméleti háttérrel rendelkező rokonsága Eurázsia szerte előfordul (a Balkánon, Törökországban Kínában stb.)⁴²

A különféle finnugor népek elképzelt szétválásainak „egyezményes” datálásai teljes mértékben feltételezésen alapulnak. Kevésbé „egyezményesek”, ám ugyanolyan feltételezettek a „finnugor” és „ugor” vagy „ugor-magyar” „őshazák” spekulatív, többféle elképzelésen alapuló földrajzi meghatározásai is. Ami a finnugor elméletből elfogadható, az a *fennálló nyelvrokonság ténye*, mely többféleképp is létrejöhetett. Ennek viszont nem szükségszerű velejárója az alapvető és eredendő vérségi kapcsolat. A finnugor eredet viszont kiválóan megfelelt a különböző ideológiáknak és politikai felfogásoknak, hiszen a Habsburg-politikának mindig kínos és veszélyes volt a magyarság lovasnépekre jellemző szangvinikus, szabadságszerető „rebellis” mentalitása,⁴³ miként ezt a szovjet-országi kommunista internacionalizmus sem szívelte. Magyarország 1944–45-ben kezdődő szovjet megszállását követően kapóra jött a magyarság erőltetett „északi eredete”, mert a kis finnugor népek már eleve a kommunista birodalom uralma alatt nyüglődtek (nehéz körülményeik máig fennállnak).⁴⁴

A finnugor felfogás elterjedése kapcsán Cser–Daraiék – másokhoz hasonlóan – Trefort Ágoston (1817–1888, hajdani vallás- és közoktatásügyi miniszter) állítólagos nyilatkozatát „idézik”. A forrást azonban nem jelölik (miként mások sem). A kérdés tisztázására, s a forrás feltalálására többször is történt kísérlet, de eddig senkinek sem sikerült az „idézet” eredeti, lejegyzett bizonyítékának nyomára bukkanni. A forrás valószínűleg nem is létezik, a közismert szöveg pedig vélhetően hamisítvány, felhasználásának értéke már teljesen bizonytalan, valójában hitelét veszítette. Noha az idézet a finnugrizmus és a politika nyílt összefonódásának komoly bizonyítékát képezhetné, ám be kell látnunk, hogy nem létező fegyverrel hadakozni aligha lehet.

A Cser–Darai-dolgozat kimerítően foglalkozik a vércsoportoknak és a genetikának a magyar őstörténet kutatásban betöltött fontos szerepével. A vércsoportok pusztán a genetikai vonatkozások bevezetőjeként szerepelnek, különösebb konzekvenciák levonása nélkül. A négy (0, A, B, AB) vércsoport Kárpát-medencei arányáról relative elég kevés az adat, de az általuk idézett szakirodalomban⁴⁵ előforduló, különféle szakemberek által készített felmérések és táblázatok nyomán kissé ellentmondásos képet mutat a magyarságra vonatkozó adathalmaz. A különféle népektől vett minták mennyisége rendkívül eltérő. Másokhoz képest különösen kevés a magyar minta. Ennek tükrében az összehasonlítás eredménye kérdéses. A vércsoportelemzések kifejezetten a finnugor eredet tekintetében lényeges támpontot nem adnak. Az európai népességhez viszonyítva – a többihez képest legkevesebb minta ellenére – a magyarság körében előforduló AB és B vércsoportok magas száma komoly ázsiai kapcsolatot jelez. Nagy Ákos szerint az AB vércsoport létrejöttének helyét Közép-Ázsia területére helyezik, míg a B csoport kialakulásának „*fő fészkeként*” Mongóliát és elő-Indiát jelölik.⁴⁶ A 0

csoport előfordulása a magyarságban átlagos, az A csoport pedig a legelterjedtebb a világon. Utóbbiak tekintetében aligha vonható le komoly következtetés a magyarság eredetére nézve.

Cser és Darai a magyarság genetikája kapcsán Ornella Semino (és kollégáinak) Y kromoszómát érintő vizsgálati eredményeire hagyatkoznak,⁴⁷ melyeket a magyar nép és nyelv Kárpát-medencei eredetének legfőbb bizonyítékaként tárnak az olvasók elé. Ezek során a magyarságban leggyakrabban előforduló mutatók, köztük elsősorban az M173-ból leváló M17 (Eu 19) gén említődik. Ennek alapján elsősorban a magyarok bizonyulnának a Kárpát-medence legrégebb lakójának, a lengyelek, ukránok (és egy közelálló másik csoportból) a horvátok őseivel együtt. Ezt pedig – mint említődött – az itt élő előemberig vetítik vissza. „...a valóság az, hogy a mi népünk és nyelve az egyik legrégebb az emberiség történetében, közvetlen ősnépi, ősnyelvi eredettel. Mindez itt – a Kárpát-medencében – alakult ki már az előembertől kezdve, s a régészeti kultúrák egymásra következésében, mely több tízezer éves korszak, történelmünknek az 1. fejezete volt.”⁴⁸ Az M173 géncsoportot Semino és társai az ún. aurignaci műveltséghez kötik. E kultúra kezdetének datálása képlékeny, általában 35-40 000 év körülnek tartják, mások jóval korábbra datálják. Cser és Darai „...a modern ember legkorábbi aurignaci eszközeit és egy koponyát [...] a jelen előtt legálább 90 évezredhez” kapcsolhatónak írják.⁴⁹

A Semino kutatócsoport eredményeinek értékelése több részletkérdésben bizonytalanságot kelt, Cser–Daraiek szemszögéből pedig kétségtelenül egyoldalú felfogást tükröz. Az Eu19 genetikai jelzőt a szerzők a magyarság ős-európaiságának bizonyítéka gyanánt kezelik, elsősorban a Kárpát-medencéhez és környékéhez kapcsolják. A probléma már ott kezdődik, hogy az aurignaci kultúra régészetileg a Távol-Keletig kimutatható, így sokféle nép korai rétegét képezheti. Ebből adódóan, a magyarság kialakulásához köthető földrajzi területen (Eurázsiaiban) 30-40 ezer év, s még több évtízezred távlatában többé-kevésbé mindenki rokona mindenkinek. Mi köze ennek (közvetlenül) a magyar őstörténethez?! Még a legkorszerűbb genetikai kutatások igénybevételével is képtelenség az idő méhének ilyen mélységes távlatában, valamint bármely (köztük az aurignaci) őskultúra e hatalmas földrajzi szóródásában a magyarság gyökereit keresni, s egyáltalán ennek tükrében magyarságról, vagy bármely más népről beszélni.

A Cser–Daraik-elmélettel szemben további aggályt képez, hogy az Eu19 haplotípusnak komoly mérvű megjelenése van Közép-Ázsiában, délkeleti határvidékén Pakisztánban, s Észak-Indiában is, vagyis azon területeken, ahol a lovasnépek és szakadár ágaik éltek. A Semino csoport 1007 európai és közel-keleti Y kromoszóma mintával dolgozott, s nem Euráziát átfogó komplex vizsgálatról van szó. Több tízezer éves viszonylatban, vajon honnan lehet azt egészen pontosan tudni, hogy az M17 (Eu19) haplotípus és ennek előzménye, az M173 hol alakult ki, illetve honnan jött? Annál is inkább, mert Seminoék azt írják: „...az M173 egy olyan ősi marker, amit az Európába belépő *Homo sapiens sapiens* vagy magával hozott, vagy ideérkező csoportjában keletkezhetett, amely csoportok a keletről nyugat felé történő vándorlást követően szétszóródtak körülbelül 35-40 ezer évvel ezelőtt, elterjesztve az ún. aurignaci régészeti kultúrát. Ez a kultúra egyidejűleg megjelent Szibériában is...”⁵⁰ A Semino-féle kimutatás szerint, az Eu19 az európai viszonylatban ma a Kárpát-medencében és vonzáskörében nyilvánul meg legsűrűbben, de mi a bizonyíték arra, hogy több ezer, vagy tízezer évvel ezelőtt is ugyanilyen volt az eloszlása? Hiszen a népesség az őskorban sokkal gyérebb volt (minél korábbra megyünk vissza, annál jobban csökken), és ide-oda vándorolt.

A Semino kutatócsoport felvetése nyomán Gáspár Róbert utal arra, hogy a Kr. e. IV. évezredből ismert okker/gödörsíros, (nagyállattartó) sztyeppe *yamna* (*jannaja*) kurgánkultúrájának (a későbbi „klasszikus” lovasnépek egy lehetséges korai elődjének) a keletről történő beáramlása is közrejátszhatott az Eu19 haplotípus felerősödésében. Kitér arra is, hogy az

M17 (Eu19) korát többen másként látják (Zerjal: 3800, Kayser: 2550, Karafet: 7500 évre becsüli). Gáspár szerint, ha „ezek az adatok tükrözik a valóságot, akkor a magyarokban is nagy gyakorisággal meglévő marker expanziója csakis a Kurgán kultúra vándorlását követő népmozgásokhoz kapcsolható. Rosser alternatív magyarázata alapján, inkább a nagyállattartó [...] szkíták, mongolok és hunok kelet-nyugati vándorlásaihoz köthető.”⁵¹

Kristóf Zoltán is kétségre vonja a Semino csoport eredményeit, s az erre épülő Cser–Darai koncepciót. „Cser Ferenc és Darai Lajos úgy vélik, hogy a genetika adja a legszilárdabb bizonyítékot a magyarság Kárpát-medencei eredetére és több tízezer éves folytonosságára. A Semino-féle kutatócsoportnak Európa kőkori benépesülésére vonatkozó elképzelésére úgy tekintenek, mintha ez sziklaszilárd tény lenne. Holott a genetikusok tanulmányukban elismertik, hogy elméletük csupán egy hipotézis, amely a mai európai férfiak Y-kromoszóma vizsgálatának eredményén alapul.”⁵² Kristóf Seminoékkal szemben a Myres-kutatócsoportnak ad igazat, akik szerint „...az M173-as mutációhoz köthető R1b (Eu18) haplotípus nem 35-40 ezer éve van jelen Európában, mert azt a kontinensen Közél-Keletről bevándorló újkőkori földművelők terjesztették el.”⁵³ Fontosak Kristóf további meglátásai is. „Magyar genetikusok 2001-ben közölt vizsgálata szerint nem mutatható ki egyértelmű kapcsolat az alföldi vonaldiszes kerámia kultúra népessége és a mai magyarok között, sőt az újkőkorból származó Kárpát-medencei csontleletek ázsiai eredetre utalnak, mert többségükben ázsiai mtDNS haplotípusokat észleltek. A kutatás eredménye cáfolja Cser Ferenc és Darai Lajos elképzelését a Kárpát-medence kőkori és mai magyar közti folyamatosáról. A fentiek alapján beláthatjuk, hogy kizárólag a mai népesség genetikai vizsgálatából mennyire kockázatos őstörténeti következtetéseket levonni. A Cser–Darai szerzőpáros a ma élő emberek genetikai vizsgálatának eredményeit vetíti vissza a távoli múltba, mintha azok a régi korokra is érvényesek lennének, holott őstörténeti bizonyító ereje csak az archaikus csontleletek vizsgálatának van.”⁵⁴ Tény, hogy genetikai szempontból a X–XI. századi magyar csontleletekkel általában keveset foglalkoznak, s ha mégis, úgy Árpád magyarjait próbálják lassan elenyésző létszámú népnek (már-már néptörődéknek) beállítani.

Ez világlik ki Raskó István (és kollégáinak) kutatási eredményeiről tett nyilatkozatából is, melynek egyik lényeges eleme az a megállapítás, mi szerint: „kevesen voltak a honfoglalók”.⁵⁵ A kutatócsoport Y kromoszóma vizsgálatainál az uráli gén kapott hangsúlyt. A kutatás két részben zajlott. Az első fázisban a fő hangsúlyt a gazdagon temetkező ún. vezetőréteg (Kristófnál „középréteg”) és a köznép közti genetikai eltérésre helyezték, mely az ázsiai és európai jelzők megoszlásán alapult. A kutatási második fázisában a bővült adatok nyomán változott a kép. Kristóf felhívta a figyelmet arra, hogy a vezetőréteg (középréteg) és a köznép genetikai mutatói közelebb kerültek egymáshoz, s ez egyben ellenérvként szolgál Cser–Daraiéi állításával szemben is. „...Raskó állítása csak a hartai temető esetében igaz, (ázsiai gének 26%-ban), de a többi 14 temetőből származó csontvázaknál a középréteg és köznép genetikai jellemzőinek nagy mértékű egyezése cáfolja a genetikus kijelentését. Az ún. klaszszikus honfoglalók és a köznép génállományának azonossága megdönti a Cser–Darai szerzőpárosnak az Árpád katonanépéről és az általuk leigázott őslakókról kiöltött elméletét is.”⁵⁶

Érdemes visszatérni Seminoék eredményeire. A Magyarországon vett vérminták mennyisége a lakosság számához képest igen kevés, mindössze 45 személyt érintett. Az eredményt még inkább megkérdőjelezi, hogy a mintavétel nem volt átfogó, mert kevés települést érintett. Köztük a szláv keveredésű palóc vidék s a teljesen vegyes lakosságú Budapest szerepelt.

A szerzők szerint az „őshonos eszmeiség” állítólagos célja „hazafias”, és a magyar nemzetudat erősítése lenne. A nem meggyőző eredményből kialakult kép azonban zavaros a mindenfélét halló-olvasó laikus érdeklődő számára, s nem tud mit kezdeni a magyar–lengyel–ukrán–horvát „őshonossággal”. Számukra nyilván az derül ki, hogy a magyarok és

szlávok genetikailag egy töről fakadnak, s csak a nyelv, illetve az abban mutatkozó későbbi „elszlávosodás” választja el őket. A korábbi „ősiség” képzelgésekkel szemben a Cser–Darai-féle megközelítés nem veszélytelen, s féltő, hogy fordítva fog „elsülmi”. Szórványosan máris hallani olyan hangokat, hogy a Kárpát-medence őslakói szlávok lennének, a magyarok csak betolakodó jövevények, bennük pusztán a (szlávokkal való) keveredés mutatja ki az „ösgéneket”. Ez nem más, mint a korábbi hamis nézetnek, vagyis a szlávoknak a több hullámban érkező lovasnépek zömmel magyarul beszélő tömegeit⁵⁷ megelőző ittlétét bizonygató, immáron a távoli őskor köntösébe öltöztetett megjelenése. A vélt szláv „őshonosság” pedig tovább táplálja a szovjet-orosz uralom alatt belénk sulykolt, minket állítólag földművelésre és minden másra tanító, „művelt” szlávok képének máig ható talmi dicsőfényt. Ezzel újabb támogatást adhat különböző „jósomszédok” valótlanságból építkező „történelemcsinálásának” és közönséges hamisításának. Nos, akár ez is ez lehet a hozadéka, a magyarságot mindenáron őseurópainak beállítani akaró, a talán Magyar Adorjántól elinduló és máig tartó folyamatnak. Az európaiságnál semmivel sem alábbvaló az ázsiaiság. Az európaisággért lelkesedők azonban Ázsiát mégis „alarendelő” módon kezelik. Az „őshonosságot” vallók részéről ezért érezhető már eleve, az „elnyomónak” feltüntetett magyar-előd rokon lovaskultúráktól, és Árpád népének a Kárpát-medencébe való *bejövételétől* való ózdkodás, és az ezt tápláló zsigeri viszolygás.

A „Szemino-féle” vizsgálatok azonban további kérdéseket is felvetnek. Azt senki sem tagadja, hogy a mai magyarságban nyilván minden olyan népesség génei előfordulnak, melyek hosszabb időre letelepedtek a Kárpát-medencében. Így, a genetikai összetevők közt kétségtelenül szerepelnek paleolitikum, mezolitikum, neolitikum (annak végén a rézkor), majd a bronzkor, a vaskor embereinek, továbbá a későbbi ókor itt megforduló etnikumainak, köztük keltáknak, rómaiaknak, germánoknak és másoknak a génei is. Az „őshonosságot” vallók azonban nem sokat törődnek a korai gyérebber népességet összességében (józan ész szerint minden bizonnyal) *felülmúló* lovasnépek genetikájával. Köztük elsősorban a tömeges szarmata és avar jelenlét emelendő ki. Utóbbiak esetében csak az eddig feltárt sírok száma ma már lassan százezer körül van, s ezek abszolút többségében *avarokat* temettek el.

A keletről kiinduló, nagyállattartó sztyepei embercsoportok nyugat felé áramlásának folyamata már a középső réz korban bizonyíthatóan megkezdődött, s ez a kultúra elérte a magyar Alföld déli részét. Valószínűleg elődei lehetnek a – fentebb már említett – késő réz korban (kezdeté kb. Kr. e. 3500 körül) keletről érkező, a mai délorosz sztyeppékről ismert ún. „gödörsíros”-, „okkersíros”, „kurgános” népességek, melynek emlékei bőven megtalálhatók a Kárpát-medencében. Lehetséges, hogy utóbbi ők hozták létre, a „klasszikus” lovaskultúrák bölcsőjét adó, Ázsiában kialakuló andronovói műveltséget is, – talán az ezt megelőző afanaszjevói kultúrához is lehet közük – vagy legalábbis hozzájárultak ezek kialakulásához. Az afanaszjevói és andronovói kultúrákat meglehetősen széles szórásban, különfélelepp datálják (afanaszjevói: Kr. e. 3600-2400, illetve 2500-1500 közt, az andronovói: a Kr. e. 2300-1000, illetve 1500-500 körüli időben). E kultúrák embertani arculata európid, *de nem Európa nyugati feléről származnak*. Őseik a kőkor különféle szakaszaiban jutottak valószínűleg Mezopotámián és a Kaukázuson keresztül a Délorosz-sztyeppére, onnan Közép- és Belső-Ázsiába, Délnyugat-Szibéria területére, majd utóbb újra és újra, különböző műveltségek és népnevek ismérvei alatt Keletről vándoroltak Nyugatra. Eközben genetikai állományukkal folyamatosan hatottak az ott élő népességre. Igen komoly esélye van annak, hogy hozzájuk kapcsolódhat több „európaiként” említett gényjelző. A régészettől és történettudománytól távol álló genetika kifejezetten csak a *mongolid* géneket nevezi „*ázsiainak*”, miközben az ázsiai lovasnépek *embertanilag európid* jellegű elődei – mint említődött – minden bizonnyal már az őskorban ott voltak Ázsiában. (Nyilvánvaló, hogy a neolitikum végén, a *sztyepei* kurgánsírosok hullámai Ázsia-Európa határvidékéről indulva nemcsak a Kárpát-medencét érték el, de Keletre is vándoroltak.)

Határozottabban, immáron népnévvel megragadhatóak a korai vaskorban (Kr. e. VIII–VII. században) kelet felől valószínűleg több periódusban érkező, már a Kárpát-medencétől jóval nyugatabbra is eljutó kimmerek, akik az andronovói kultúra népei közé tartoznak. A kimmereket – többek közt – a szkítákkal szokták kapcsolatba hozni, s azok elődnépeként szerepelnek több helyütt a szakirodalomban. Egyes vélemények szerint a kimmerekkel talán azonosak a sigynnák. Velük rokonok az agatyrsek, sazuromaták stb., és az őket követő, a Kr. e. VII. században érkező szkíták, majd szarmaták, kikről megemlékezett a „történetírás atyja”, Hérodotosz. A korai szarmata törzsszövetségbe számos, utóbb többszörösen összeötvöződött rokon nép tartozott, köztük a szaiok, sazuromaták, thiszamaták, ixibaták és mások.

A Nyugat az egymást követő szkíta-féle népek révén ismerkedett meg behatóan a vasművességgel és a lovaskultúrával. Mindenekelőtt a kimmereknek a vas megmunkálását magas szinten művelő kultúrája az, mely beolvadva termékenyítően hatott az „öskeltákkal” kapcsolatba hozott Halstatt-kultúra (Kr. e. 750–450) népére, mint arra már Nagy Géza is rámutatott.⁵⁸ Kimmerek a Kr. e. VII. század második felében is érkeztek a Kárpát-medencébe. Dunántúlon regölyi központjukat napjainkban Szabó Géza és Fekete Mária régészek tárták fel,⁵⁹ kiemelve az urartui kultúrával való kapcsolatukat. Urartu népe rokon nyelvű utóda a Folyamköz (Mezopotámia) és Kaukázus közti, illetve Kisázsia érintő területeken, az ókori Kelet történelmében komoly szerepet játszó hurri lovaskultúrának. (Korábban már felvetettem a hurrik és a „protoszkíta” fogalomkör közti összefüggések lehetséges létezését.)⁶⁰

A szkíták rokon- és utódnépei közül azonban a párthusok, jóval később a szarmaták, majd pedig utóbb az alánok fejtettek ki hatást a Római Birodalom és a népvándorlás különféle történeti korszakaiban. Elsősorban a szarmaták és alánok (köztük jazigok, roxolánok) genetikai jellemzői olvadtak be Európa népeibe. E szkíta gyökerű etnikumok a népvándorlás viharában eljutottak a mai Anglia, Franciaország és Spanyolország területeire, ahol keltákkal, germánokkal, s számos más etnikummal, néptöréddel éltek együtt, majd olvadtak össze. A keleti eredetű lovasnépek közül talán a leglátványosabb a Római Birodalom Britannia provinciájába rendfenntartó céllal, több hullámban telepített szarmaták hatása. Telepítésüket már Traianus ([98–117] az Antoninus dinasztia második császára) a Kr. u. 106-ban, a dákok ellen vívott második háborúja után elkezdte. E század második felében, Marcus Aurelius ([161–180] az Antoninusok utolsó előtti uralkodója) a 174–175 közti, jazigok (jazig-szarmaták) ellen vívott hadjáratának békekötése után 5500 szarmata nehézlóvas harcost (véltetően családostul) irányított Britanniába. Valószínű, hogy a fentiekben kívül is voltak szarmata telepítések, melyek – egyesek szerint – Galliát, ezen belül leginkább a mai Franciaország normandiai részét érintették.

A hunok a IV. század végén érkeztek a Kárpát-medencébe, de európai területen már jóval korábban jelen voltak. Általában elfogadott, hogy a hunok zömmel az andronovói kultúrából eredő „ázsiai-europidek”, és különböző arányban europid-mongolid keveredésűek voltak. Egyes források szerint az Atilla (?–453) halálát követő hatalmi harcok befejeztével, 454 után kivonultak a Kárpát-medencéből. Ennek ellentmond az a nyilvánvaló igazság, hogy egy birodalom bukásával a népesség soha nem szűnik meg, s feltehető, hogy a hunok egy része is helyben maradt. Erre utal a székelyek hun eredet hagyománya, melyet a magyar krónikák is megerősítenek.⁶¹ Így, nem valószínű, hogy a hunok génjei a Kárpát-medencéből eltűntek volna.

A hunok után 567–68-ban jelent meg az ugyancsak zömmel „ázsiai”-europid arculatú avarok első nagy hulláma, majd őket 670 táján a rokon onogur népesség követte. Velük kapcsolatos László Gyula „kettős honfoglalás” feltételezése.⁶² A két nagy betelepülés közt, valamint utána (még Árpád népe előtt) több kisebb (rokon etnikumú) beáramlás is volt. Erre utalnak a Komárom-hajógyári temető embertani vonatkozásai és a tárgyi leletanyag több

darabja is.⁶³ Az árpádi honalapítók megjelenéséig folyamatosan használt, feltárt avar temetőik és telepük növekvő számából adódóan egyre többen elfogadják, hogy nagytömegű avarság érte meg a velük rokon magyarok IX. századi bejövételét, s velük összeolvadva génjeik máig tovább élnek.

A fenti vázlatos felsorolás ázsiai eredetű – de zömmel europid embertani jelleget viselő – óriási tömegű lovasnépeinek genetikai anyagát vajon miért nem veszi figyelembe Cser és Darai? Vajon hogyan és miért olvadtak volna fel, hígultak, silányultak volna el ezek örökítő génjelzői? Maga a képtelenség, hogy a kőkor Kárpát-medencei „földműves” maradványok állítólagos többséget képezve (!) csodaképpen mindmáig szinte változatlanul fennmaradjanak, és szakadatlanul magukba olvassák az őket minden bizonnyal többszörösen felülmúló lovasnépek hullámaikat (s mindenki mást). Ehhez ugyanis az ősi populációnak valóban az egész Kárpát-medencét betöltő mérhetetlen mennyiségben kellett volna jelen lennie, s a szerzők erről meg is vannak győződve. Csakhogy e példátlan őskori népsűrűséget semmivel sem lehet bizonyítani, legfeljebb erőltetve feltételezni. Többek szerint a IX. század végén, a lakosság nem volt sűrű. A Dunántúl nagy részének frank uralma alatt, s az Alföldön is leginkább avarok és elavárosodott római, hun, szarmata, germán, és szláv töredékek éltek.

Fontos kérdés, hogy az őskor végétől kezdve az ókor „europid” *arculatú, ám ázsiai népeinek* a folyamatos nyugati beolvadása után miként különíthető el ezek (keleti) génállománya, mikor az Európában jelenlévő markerek zöme „európaiként” van nyilvánítva, s *csak a kizárólag mongolid népekre jellemző géneket jelzik „ázsiaiak”*? Vajon hol jelzi a Semino-csoport, hogy mely markerek az afanaszjevóiak és andronovóiak, köztük a különböző európai népekbe és magyarokba olvadt jellemzően *europid* szkíták és szakadár népeik, valamint a részben velük egy töről fakadó hunok és avarok génjei? Talán a fordítottja igaz annak, amit Cser–Daraiék hirdetnek. Mint említődött: nem lehetetlen, hogy az őseurópainak beállított (Ázsiában is jelenlévő) M17 (Eu19) gén, esetleg ázsiai „eredetű”, és éppen a lovasnépekkel került Európába. Mindezek tükrében a Semino-munkacsoport genetikai kutatásaira alapozott, a Kárpát-medencei előemberektől kezdődő, az őskor különböző szakaszaiban jelenlévő népeség meghatározó szerepére alapozott „magyar őshonosság” elmélete elfogadhatatlan.

A Semino-csoport munkáját megelőzően – s azt követően is – zajlottak magyar őstörténetet érintő genetikai kutatások. E helyütt csak három vonatkozásra hívom fel a figyelmet.

1. Czeizel Endre és német kollégáinak az 1980-as években elkezdett genetikai elemzéseik kapcsán csak néhány lényeges kritikai gondolatot foglalok össze. Czeizel munkájában⁶⁴ némi prekonceptió gyanúja is pislákolhat, legalábbis könyvének ajánlása révén: *„Könyvemet néhai Véghelyi Péter dr. emlékének ajánlom, aki arra tanított, hogy európai magyaroknak kell lennünk.”* Egyszóval: „*kell*”, s a „sugallat” ugyebár az, hogy a kevésbé „szalonképes”(?) ázsiai eredetű nem célszerű emlegetni (érdemes lenne e hiteles mondatot idézni a Trefort-hamisítvány helyett). Egyébként pedig ismét az állandóan felbukkanó képzavarba botlunk, mintha Véghelyi nyomán Czeizel felismeréséig soha nem lett volna kapcsolatunk Európával, akárha a Holdon éltünk volna (csak Álmos és Árpád népével számolva) több mint ezer esztendeig. S akkor még nem is említettük a korábbi lovashullámokkal (okkal feltételezhetően) érkező magyarokat.

Czeizel könyvéből lesűrűsíthető, hogy a magyarságnak, a nagykulturákat szülő Ázsiába nyúló gyökerei kevésbé fontosak, szerinte ugyanis Árpád népének „ázsiai” genetikai jellemzői feloldódtak az európai őslakosságban. E felfogásban ismét az köszön vissza, miszerint Ázsiához csak mongol gének kötőd(het)nek, minden más gén csakis európai (keletkezésű) lehet. Ezért meglepő a „hivatalos” nézetet szolgáló törekvés; az ugor eredet nyomainak kimutatása. Ez láthatóan fontos, még akkor is, ha a „nem európai” ugorok arculata mongolos. Érdekes, hogy e gének (a feloldódás ellenére) ily szépen kimutathatóak. Czeizel

gondolatiságának egy másik fontos pillére az, hogy a magyarság nem genetikai, hanem *kulturális* kategória. Érdemes lenne ezt átvétnie más európai népekre is (szlovák, orosz, német, román, francia, spanyol, olasz stb.), akik mindannyian ugyancsak keverték, s megmagyarázni nekik, hogy ők (is) pusztán kulturális kategóriák. Aligha hihető, hogy tetszene nekik. Nem is magyarázza nekik senki. Nem úgy, mint nekünk, mert az állandóan sulykolt „kevertség” csak a magyarság esetében hangsúlyos, más népeknél úgyszólván soha. Érdy Miklós viszont tényeket alapul véve arra figyelmeztet, hogy Czeizel (és munkatársainak) erősen kevert lakosságtól származó egyes vizsgálati mintái torz képet adnak. *„Az őrségi és a budapesti kevert minta [...] arra alkalmas, hogy az európai szomszédok [...] gén képét lássuk bennük...”*⁶⁵ Czeizel vizsgálatainak keleti vonatkozásában szerepet kap (a nyilvánvaló) iráni rokonság. A probléma az, hogy az „irániságot” csak az igen bonyolult etnogenezisű perzsákra vonatkoztatja. A valószínűleg afanaszjevói, és andronovói kultúrákba visszanyúló „előperzsa” eredetszálakat ugyanis alaposan átkódolta a történelem. Összetevőik közt vannak ősz-mezopotámiaiak, türkök, arabok, kaukázusi ősnépek, balkániak stb. (Nagy Sándor makedón katonáinak a perzsa nővel való házítása történeti tény). Vajon honnan derült ki a perzsák kristálytisza iránisága?

2. Hideo Matsumoto oszakai igazságügyi orvosszakértő professzor, és munkatársai 1990-ben a mongolid népekre jellemző immunglobulinok gamma markerjeit elemezték. Tauszik Tamás hematológus igazgató-kutató közreműködésével, Magyarország 14 megyéjéből, 26 településsel vett 1209 vérmintát is vizsgáltak (köztük áttelepült csángó és székely mintákat). Az eredmények értékelésében Tauszik mellett Érdy Miklós (vegyészdoktor, fogorvos) is részt vett.⁶⁶ Érdy összefoglalásából kiderül, hogy a magyar mintákból északi (bajkái) mongol (Gm ab3st), és dél- kínai (Gm afb 1b3) markerek előfordulását rögzítették, előbbi (relatív) nagyobb, utóbbi kisebb mérvű. E génjelzők távol-keleti területre vezetnek, de nem mongol(id) népektől való eredetre utalnak, hanem a magyarság „ázsiai europid” elődeinek mongolid típusokkal való érintkezését jelzik. Érdy okkal jegyezi meg: a Bajkál-vidék a korai hun birodalom központja volt.

Az Érdy által értékelt 12 mintában a bajkái gén 0,8–12,6% közt lényegében egész Magyarország területén előfordul. A 8,2–12,6% közt mozgó ún. „magas mintákat” a szigetközi Lipóton, a hajdú-bihari Esztáron, a bodrogi Bodroghalmon, a baranyai Egyházaskozáron (csángóktól), és a tolnai Cikón (bukovinai székelyektől) vették. *„A nagy fontosságú esemény az, hogy ugyanaz az átlag jellemzi a magyar tömbtől évszázadokon keresztül elzárt Kárpátokon kívüli népséget, a bukovinai székelyt és a csángót, mint a három magyarországi népséget. Ez [...] azt jelenti, hogy a magyar tömbtől elszigetelt magyar népségben ugyanakkora a genetikai marker mennyisége, mint a magas kárpátmedencei mintákban. Ez a felismert tény engedte meg azt a feltételezést, hogy ezek a »magas minták« jó közelítéssel képviselhetik a honfoglaláskori magyarságban jelenlévő marker mennyiséget, és akkor ez megengedi a keleti irányú történelmi elemzést. Ez a magas érték csak csökkenhetett keveredés által az évszázadok folyamán.”*⁶⁷

Érdy közli, hogy a dél-kínai marker beszűrődése 12 mintából 11-ben megtalálható 0,01–4,5% közt. Bajkái marker (az általában hun utódnépként ismert, jórészt Északnyugat-Kínában élő) uygurokban 11,3%-ban fordul elő, de a dél-kínai génjelző 3 1/2-szer annyi, mint a magyarokban. Nézetéhez levélben (is) hozzászólt Fóthi Erzsébet antropológus. *„...ha azt vizsgáljuk, hogy ún. bajkái gén a magyar etnogenezis mely ágában került a magyarságba, akkor kézenfekvőbb inkább az avarokra, mint [...] Árpád népére gondolni. [...] Ez nem zárja ki [...] a bajkái gént [...], hiszen a honfoglaló leletek egy részének antropológiai analógiái szintén Ázsiába mutatnak.”*⁶⁸ A bajkái gén bizonytalanságokkal összefügg az avar-magyar kapcsolatokkal, ám ha a László-féle „kettős honfoglalás” feltételezést is belefoglaljuk a kérdéskörbe,

akkor e marker megjelenését ennek fényében is szükséges vizsgálni. Ezt tükrözi Érdy fenti meglátásához kapcsolódó kiegészítése: „*az avarok temetői nem nyúlnak át a Kárpátoktól keletre fekvő csángó és bukovinai területekre, így ott avar lakossággal nem számolhatunk.*”⁶⁹ Ehhez még az a feltételezés fűzhető, hogy mivel a mongolid markerek különböző arányban (átlag 5%-ban), de szerte Magyarországon jelen vannak (ezt Tauszik térképei is jelzik)⁷⁰, úgy lehet, hogy nemcsak Árpád népének vezetőrétegére, hanem a köznépre is többé-kevésbé jellemzőek lehettek.

3. A közelmúltban sokat hallottunk a magyarság egy lehetséges keleti maradványáról, kiket Tóth Tibor antropológus 1964-ben fedezett fel Kazakisztánban, majd Benkő Mihály történész végzett kutatásokat köztük. Újabban Bíró András Zsolt antropológus-genetikus és munkatársai számoltak be arról, hogy a Kárpát-medencei magyarság és a kazakisztáni madjarok közt valószínű a genetikai kapcsolat. A kb. 2000 főt számláló „*madjar*” törzs férfitagjai (számuk 1000 körüli) a helyi szokásoknak megfelelően szomszéd kazak törzsekből házasodnak (exogámia). A férfiak Y kromoszómához kötődő leszármazási vonalai viszont a populáción belül genetikai szempontból érintetlenek tekinthetők, s a vizsgálat rájuk terjedt ki. Mivel az egymással közvetlenül (8 generáción belül) nem rokon családok férfitagjai 45-en voltak, így a (nyál) mintavétel rájuk korlátozódott. A minták száma 1000 főhöz viszonyítva megfelelőnek mondható. A különféle vizsgálatok (Y STR, Y SNP elemzés és a haplocsoportokon belüli típusok összehasonlításai) 38 eurázsiai népre terjedtek ki. Az eredmények nyomán leszűrődő lényeg, a madjar–magyar összefüggések terén magas megállapítást tartalmaz. „...*a „vizsgált 45 személyből 24 ugyanazt a 12 STR haplotípust hordozta, a G haplocsoporton belül. 37 másik népcsoporttal összehasonlítva, a haplocsoportok gyakorisága alapján felállított genetikai távolságok azt mutatták, hogy a madjarok genetikailag a magyarokhoz állnak a legközelebb, a földrajzilag körülöttük elhelyezkedő népekhez képest is. Habár ez az eredmény a véletlen műve is lehet, mégis meglepő és arra utal, hogy genetikai kapcsolat lehetett a madjarok és a magyarok ősei között, és így a mai magyarok az eredetüket inkább Közép-Ázsiába, minsem a kelet-uráli térségbe vezethetik vissza, ahogyan korábban gondolták.*”⁷¹

(*A történeti források és az antropológia tanúsága*) Az „őshonosság” ellen szólnak a magyarok keleti eredetét bizonyító *legkülönbözőbb történeti források*. Ezen alapvető igazságot már sokszor hangoztatták, legújabbán Németh Endre és Kristóf Zoltán.⁷² Darai, Némethnek írt válaszában, meglepően s furfangosan reagált, mondván: „...*ez így nem mond semmit, mert akár még a Dnyeperig tartó terület is keletre van a Kárpátoktól.*”⁷³ A magyar geszták és krónikák a lovasnépekkel hozzák kapcsolatba a magyarokat. Csakúgy, mint a bizánci (elsősorban Bölcs Leó, Bíborbanszületett Konstantin), és a keleti források (mohamedán történetírók, a Derbendnáme tudósításai stb.), a különböző nyugati feljegyzések magyarokra vonatkozó utalásai (köztük Iordanes: *Getica*, Widukind[us]: *A szász történet három könyve*). A keleti eredet kapcsán ismételtelen szükséges hivatkozni a több tízmillió ázsiai (köztük elsősorban türk, iráni, mongol, és különféle kaukázusi) népek kollektív emlékezetére is. Darai (szerzőtársával) azonban a finnugristákhoz hasonlóan nem hisz a forrásoknak, sem a keleti népek emlékezetének, mert az nem illik bele a felállított elméletbe. Azzal érvel, hogy a történetírók nem különböztetik meg a magyar vezetőréteget és a köznépet. De miért különböztetnék meg? Hiszen minden bizonnyal jellemzően magyarul beszéltek (miután a kizárólagos török nyelvűség bizonyíthatatlan), s egyazon lovaskultúrát képviseltek!

A Kárpát-medence embertani képét (ősidők óta zajló keveredések ellenére) a lovaskultúrákra jellemző típusok markáns jelenléte elkülöníti Európa más népeitől. Tóth Tibor (1964-es állapotnak megfelelően) az összes X. századi lelet adat birtokában – nemcsak

a vezetőrétegre vonatkozó – alapvető megállapításokat tett: „...a honfoglaló magyarság embertani összetételében a mongoloid komponens jelentéktelen részarányban volt jelen. [...] Az általunk alkalmazott összehasonlításban az Azovi-tenger melléki és Nyugat-Kazahsztáni szarmata kori leletek tükrözik a legnagyobb hasonlóságot az ősmagyarokéval. [...] a rendelkezésre álló leletek alapján megállapítható, hogy a honfoglaló magyarság embertani kialakulásának folyamata eltérő az Urál melléki ugor csoportokétól és kronológiailag a folyamat már a szarmata korban elkezdődött, regionálisan pedig nem az Urál-, hanem az Észak-Káspi melléken ment végbe. [...] a honfoglaló magyarság leletanyagát a bronz-, korai vas-, és szarmata-kusán kori szériákkal egyaránt összehasonlítottuk. [...] a honfoglaló magyarság osteológiai anyaga a Közép- és Kelet Kazahsztán területéről származó andronovói, valamint a Közép-Volga menti bronzkori leletekkel tükröz közelséget. [...] az ősmagyarok antropológiai arculata kialakulásának folyamata az Alsó-Volga és a Mugodzár közötti térségben már az időszámításunk előtti 1. évezredben elkezdődött, feltehetően a szrubno-andronovói csoportoktól eredő morfológiai szubsztrátumon.”⁷⁷⁴

Henkey Gyula antropológus (csak a Kárpát-medencében) 35 000 embert vizsgált meg. „Az általam vizsgált magyaroknál a közép-ázsiai (törökös) eredetű típusok (turánid, pamíri, kaszpi, mongolid) 46,8% ban, a kaukázusi jellegegyüttesek (előázsiai, keleti dinaroid) 8,1%-ban, a régi szláv jellegegyüttesek [...] 2,1%-ban, a régi germán típusok [...] 0,4%-ban voltak észlelhetők. Az őslakos eredetű népességeknél (20 619 fő, az általam vizsgáltak 62,7%-a) a magyar átlagnál nagyobb arányban 52,2%-ban voltak a közép-ázsiai típusok kimutathatók, közülük legnagyobb mértékben, 72,6%-ban a kárpátaljai és 62,2%-ban a felvidéki őslakosoknál.”⁷⁷⁵ A lovasnépekre jellemző embertani összetevők (közép-ázsiai, kaukázusi, pontusi, iráni változatok, és ezek különféle, kevert megjelenési formái) együtt 60% körül vannak, vagy meghaladják azt.

Henkey nyomán a turánid típus előfordulásának magas arányáról írt Németh is, ám Darai válaszában ezt kétségbe vonta, mondván: „Henkey Gyula sem azt állapította meg amit ő mond.” Utóbb zavarosnak ható (filozofikus?) magyarázatot fűz ehhez: „A keleti eredetű turánid ugyanis nem értelmezhető állítás (?), mert az elnevezés nem a jegyek hordozójának, hanem a jegy típusának az eredetére, inkább ismert nagyobb előfordulási helyére utal.”⁷⁷⁶ De mi a probléma? A turánid „jegy” hordozója kapcsolódik a típus földrajzi kialakulását jelző helyhez (Közép-Ázsiához), és onnan eredeztethető. Henkey pedig a Kárpát-medencei népesség egészére vonatkozóan félreérthetetlenül bizonyította e keleti típus magas (32,2%) előfordulási arányát. Németh tehát – Darai véleményével ellentétben – helyesen értelmezte az alapvető lényegét.

A legújabb embertani megállapítások egyike is igen érdekes. Fóthi Erzsébet röviddel ez előtt, egy konferencián tartott előadását így foglalta össze: „Az avar kori övgarnitúrával rendelkező férfiak antropológiai képe nem támogatja azt a széles körben elterjedt nézetet, hogy a korai és a késő avar korban más-más népek jelentek meg a Kárpát-medencében. A korai és a késő avar kor övesei lényegében azonos népességből kerültek ki. Az öves avarok nem hozhatók közvetlenül kapcsolatba a honfoglaló magyarokkal, de a keleti analógiák alapján ugyanabból a Közép-ázsiai régióból származnak, mint a honfoglaló magyarok fegyverekkel, lovakkal eltemetett »vezető« rétege. A honfoglalás kori népesség másik, nagyobb temetőikkel jellemzett »köznépi« része mind embertani képe, mind keleti analógiák tekintetében eltér a fent említett csoporttól. A köznép jelentős szignifikáns analógiákkal rendelkezik a Volga-Káma vidék, a kelet-európai sztyeppe, ezen belül a Kazár Birodalom területéről is.”⁷⁷⁷ Fóthi nem csak az avar-magyar vezetőréteg azonos származásáról ír. Kiderül, hogy a korai és késő-avarok ugyanaz a nép. Árpád köznépe bár vegyes, de jelentős (andronovói) közép- és belső-ázsiai elemmel, hisz a Volga-Káma táján számottevő a finnugor, szláv, türk/török, és iráni

népelemek összeolvadása. A lovasnépek embertani anyagának jelenléte még inkább jellemző volt a kelet-európai sztyeppén, s a kazár birodalomban. Árpád köznépében tehát aligha voltak meghatározóak a Kárpát-medence őskori populációjának túlélői, mint azt Cser és Darai véli.

(Az „*őshonosság*” és a *zene*) Feltétlenül szükséges kitérni néhány zenei vonatkozásra is, melyekkel Cser és Darai kísérelték meg elméletüket alátámasztani, pedig a magyar népzene ősrétege egyértelműen jelzi a magyarság keleti eredetét. Megkockázatom, hogy a szerzők zenei ismeretei csekélynek tűnnek, és komoly kívánnivalókat hagynak maguk után. Láthatóan nem értenek a magyar nép- és az orientális zenéhez, s ezek tudományos-elméleti háttéréhez. Ez a legkevésbé sem szégyen, mert saját tanult szakmájukban bizonyonnyal magas szintű tudással rendelkeznek. Magam sem vagyok igazán jártas a filozófiában, a vegyészethez még kevésbé konyítok, de nem is publikálok e témakörökben. Cser–Daraiek sikamlós talajra tévedtek, mert kellő hozzáértés nélkül, másoktól átvett gondolatok téves értelmezésével, néhol kétes adatok alapján írnak a zenéről.

Mindezek gyanúja már Cser pentatonról írt tökéletesen zavaros mondataiból leszűrhető, melyek szakember számára is csak a találgatás szintjén fejthetők meg. „*A pentaton hangskála egyfajta kifejezésrendszer [...]. A dallamok a secund, a terc, a kvart, a kvinthangzáson keresztül egészen a szextig megfogalmazhatóak és hangzásban teljesek. A heptaton skálával ellentétben itt a kicsi és nagy nem fél és teljes, hanem teljes és az afölötti fél hangzást jelentí [...]*”⁷⁸ Valószínű, hogy Cser előtt nem világosak bizonyos zeneelméleti fogalmak. A „félhang” (mint népszerű kifejezés) a temperált kromatikus skálában kis szekund hanglépést (távolságot) jelöl. A pentaton esetében, a „*kicsi és nagy nem fél és teljes, hanem teljes és az afölötti fél hangzással*” mit sem lehet kezdeni, mert e megfogalmazásban teljesen értelmetlen és érthetetlen. Szekund, terc, kvart, kvint „*hangzású*” pentaton sincsen, sem teljes, sem másféle hangzásban. Az anhemiton pentatónián belül vannak olyan csoportok, melyek „gerincét” a dallamvezetést befolyásoló gyakori hanglépések zeneelméleti összefüggései adják. Ilyen, a (*dó-re-mi* szekundlépések gyakoriságából adódó, abból bővülő) „*szekund*”, a (dúr hármashangzat hangjaira épülő) „*terc*”, és a (kvart-kvint lépésekben bővelkedő) „*kvart-kvint*” pentaton. Más csoportosítások is ismertek, s ezek közti átjárhatóság többféle megközelítése is lehetséges. Az egyes népek dallamrokonságának megállapításához azonban további ismérvekre is szükség van.

Másutt a következőt olvashatjuk, egyik immár Daraival közösen írt dolgozatban: „*A népzenei hagyományok sem támasztják alá a magyar nép és kultúra Kárpát-medencétől távoli eredetététét. A magyar népzene pentaton, míg az »ugor« népzene általában nem éri el a tonalitást. A tonalitással rendelkező többi finnugor népnél a zene heptaton, akárcsak Európa teljes népzeneje, a pentaton ősi ír népzene kivételével. A közép-ázsiai, illetve török népek zenéje erősen pentaton, és ilyen a japán népzene is. A magyar népzene jellegzetes ereszkedő dallamíve az ír és ausztrál bennszülött zenében is megvan. [...] A sumér zene pentaton és nem ereszkedő dallamívű. Kizárólag magyar jelenség népdalainkban a hosszú utolsó hanggal a ritmus és az idő megszűnése. A dunántúli hosszú síp jellegzetes semleges terce idegen a szomszédainktól, de a velünk együtt élő nemzetiségektől is. E több tízezer éve létező nyelvűdugós sípot azonban a finnugor és altáji népek a régi szamojéd alaprétégből, azaz hatezer éve ismerik. Így ha a mai finnugor népeknél Kárpát-medence-típusú furulya található, akkor nem uráli egységről kell beszélni, hanem Kárpát-medencei egységről, ami valamikor, valami miatt felbomlott.*”⁷⁹

Cser és Darai azt gondolják, hogy a pentaton a Kárpát-medencéből terjedt el „...keletre, a ragozó nyelvű, földművelő lakosság műveltségében északra, délre, nyugatra azonban nem. Egyetlen kivételt ebben az írek képeznek...”⁸⁰ Megjegyzem, hogy a szintén kelta-utód

skótoknál, s néhol gyéren Franciaországban is felbukkan a pentaton, de nyugaton nem jellemző. Többször írtam arról, hogy a pentatónia a világon sokfelé, számos eltérő szerkezettel fordul elő.⁸¹ Ez azonban a legkevésbé sem érdekli a különféle őstörténet-elméletek gyártóit, mert azt hiszik, hogy ami pentaton, az mind összefügg a magyar népzéssel. Ez óriási tévedés. A pentaton hangsoroknak három válfaja ismert. 1. A kisszekund lépést mellőző *anhemiton* pentatónia, mely több csoportot alkot. 2. A kisszekundot is felmutató *hemitonális* pentaton szintén többféle, eltérő temperatúrával. 3. Kis- és nagy szekundnál kisebb, illetve nagyobb hangközökre épül a délkelet-ázsiai *pentafon*. Természetesen átmeneti formációk is élnek. *A pentatónia tehát – a hangrendszeren belül – egyáltalán nem jelent azonosságot az elnevezés alatt létező különféle formációk között.* Ebből adódóan nem minden nép fakad egy töről pusztán azért, mert a gyűjtőnéven pentatonnak nevezett dallamok valamely válfaja előfordul náluk.

A magyar népzene ősrétegében a kis szekund nélküli, nagyrészt a kvart-kvint csoportba tartozó pentatóniának, ereszkedő-kvintváltó dallamvonalnak, a dallamvezetés gyakori kvint-kvart lépéseinek és a jellegzetes ritmikának⁸² párhuzamai a belső-ázsiai türk, egyes mongol és mandzsú nyelvű népeknél található. Ezen ismérvek eltérnek az ír, indián, óceániai, dél-kínai, afrikai stb. népek anhemiton ötfokúságától (szórványos, véletlenszerű hasonlóságok esetleg előfordulhatnak). Kevesebb stílusjeggyel Észak-Indiában is fellelhetőek a magyar népzene pentaton ősrétegének párhuzamai ott, ahol a lovasnépek letelepedtek. A meghatározóan hemitonális japán pentatónia és a délkelet-ázsiai pentafon szerkezete teljesen eltér a magyar ötfokúságtól. Finnugor népeknél magyarral rokon dallamok zöme a cseremiszek egy részénél fordul elő. A „magyar” pentatónia nem Kárpát-medencében jött létre, hanem keleti eredetű, miként Kodály és Bartók leszögezte. Az ő zsenialitásukkal Cser és Darai meglátásai nem állíthatók párhuzamba.

A szerzőpáros más zenei vonatkozásokban is téved. A közép-ázsiai török nyelvű népek dallamai közt kevés a pentaton jellegű (Törökországban csak nyomai vannak), bár a szerzők az „*erősen pentaton*”, (a szaknyelvben ismeretlen) kifejezést használják. Az iszlám hatása előtt a pentatónia meghatározó lehetett, ma néhol bukkan elő, s inkább ennek nyomai fedezhetők fel. Török nyelvű népek körében – mint említődött – leginkább Belső-Ázsiában található meg.

Az ír pentatónia nem hozható kapcsolatba a magyar népzenei ősréteggel. Az ír dallamok a szerzők vélelme ellenére (akik talán félreértelmezik a szakkifejezést), többnyire nem ereszkedőek, főképp nem ereszkedő kvintváltóak. A kelta utódnépek pentatóniája általában dúr jellegű, a magyar pedig moll. Az „ereszkedő” melódiaív önmagában nem elég a dallamrokonság megállapítására, s csak más stílusjegyekkel együtt vizsgálja az összehasonlító zenetudomány. A sokfelé előforduló ereszkedő dallamok eltérő szerkezetűek, és nem szükségszerűen pentaton jellegűek. Az pedig felfoghatatlan, hogy az ausztrál bennszülött zene állítólagos ereszkedő ívének mi köze van a magyar népdalokhoz? A szerzőktől erre nem kapunk választ.

A több ezer évvel ezelőtti sumer zenéről csak *sejtései* vannak a zenetudománynak. Valószínű az anhemiton pentatónia és a szűk hangterjedelmű hétfokú szelvények előfordulása. Ám Cser és Darai többet tudnak: a sumér zene „*pentaton és nem ereszkedő*”. Meglepő a fogalmazás akkor is, mikor „*ötfokúsúnak*” titulálják a pentatont.⁸³ „Ötfokúsú” lehet egy kiadós ebéd, de a pentaton semmiképp, mert az *ötfokú*. Miként a pentaton nem „*hangnem*”, hanem hangsor. S azt honnan veszik, hogy „*az ugor népzene általában nem éri el a tonalitást*”? Ezt is rosszul tudják. Az ősi eredetű, szűk hangterjedelmű ugor dallamok tonálisak (általában dúr trichordtól a pentachordig, terjedő skálákon mozognak). A tonális érzetét ugyanis már három egymástól szekund távolságra lévő (egymást követő) hang (trichord) megadja (döntő a kis, vagy nagy terc szerepe).

Fontos kitérni az őskori aurignaci kultúra egy magyarországi leletére, jelesül az istállóskői sípra, mert ennek hangsorát tekinti Cser és Darai a Kárpát-medencei magyar ősiség fő zenei bizonyítékának (előszeretettel emlegetik a külhoni magyarok önjelölt „őstörténései” is). A kb. 30 ezer éves, barlangi medve combcsontjából készült töredékes ősfuvoláról elterjedt, hogy hangsora „pentaton”, s így, a sajátos „logika” szerint, összefüggésbe hozható a magyarsággal.

A leletet zeneileg Horusitzky Zoltán, majd Soproni Ildikó dolgozták fel (régészeti szempontból T. Dobosi Viola említi. Horusitzky és Soproni némileg eltérő, de hasonló eredményeiből kiderült, hogy a síp atonális, hozzátéveleges hangmagasságokból álló skálája (a két legmélyebb hang közti távolságtól eltekintve) jellemzően (enharmonikus) terc, (Horusitzkynél kvart is szerepel), valamint kis szekund körüli kromatikus lépésekből áll. Így, egyetlen ismert pentaton hangsorral sem azonos. Valójában nem is pentaton, legfeljebb az egyik hangsorváltozat (a legszűkebb zenetudományi szempontból) értékelhető annak. Horusitzky eredménye⁸⁴ szerint a hangsor g^2 , e^3 , a^3 , b^3 , h^3 . Soproninál⁸⁵ kétféle változat említődik attól függően, hogy a befúvási helyétől távolabbi csővég nyitott, vagy zárt (a befúváshoz közeli véget eleve lezárták)⁸⁶. Előbbi esetben három hang szólalt meg, megközelítőleg $fisz^3$, a^3 , b^3 . Zárt véggel: $fisz^2$, esz^3 , $fisz^3$, b^3 , h^3 . Igazában négy hangról van szó, mert a „ $fisz$ ” oktávban ismétlődik. A „művileg” összeállított teljes skála hat hangú (a „ $fisz$ ” ismétlődése miatt valójában öt): $fisz^2$, esz^3 , $fisz^3$, a^3 , b^3 , h^3 . A teljes hangsor folyamatos játéku megszólaltatása kizárható. Íme, ez(ek) hát a „pentaton” (változatok), mely(ek)nek semmi köze nincs a magyar népzenehez.

A Cser–Daraival szerzőpáros zenei tájékozatlanságára jellemző, hogy az istállóskői őshangszert hol „nyelvsípnak”, hol „nyelvdugós” sípnak említik. Nyilván olvastak az irodalomban ilyen kifejezéseket, de nem ismerik a jelentésüket. Az elnevezéseknek teljesen eltérő értelme van. A nyelvcsípos fúvós hangszerek egy vagy két rezgőnyelvvvel szólalnak meg. Az istállóskői síp esetében e megszólaltatás kizárható. A „nyelvdugó” elnevezés népi megfogalmazásból keletkezett⁸⁷ és egyes ún. ajaksípos hangszerek (köztük a furulyák) befúvási végének, a levegőt szűk csatornán a szélhasító nyílásra irányító alkatrészére, „végdugójára” vonatkozik. A Kárpát-medencei eredetűnek vélt nyelvcsípos-végdugót (más szerző nyomán) az istállóskői síppal és egy magyar furulyatípussal hozzák összefüggésbe. A „végdugó” („nyelvdugó”) Kárpát-medencei eredete bizonyíthatatlan.⁸⁸ Végdugós hangszerek mindenütt előfordulnak az Uráltól Dél-Amerikáig, Angliától Kínáig, s ezt az alkatrészt egymástól függetlenül a legkülönbözőbb kultúrákban megtalálhatták. A végdugós, vagy a nélküli magyar furulyák és a tilinkó – illetve sípszerkezeteik – keleti eredetszállakkal, párhuzamokkal rendelkeznek, s valószínűleg az istállóskői ősember hangszerétől származnának.

Cser írásainak zenét érintő részeiben (Daraival közös publikációban is) a „heptaton” kifejezést használja, a hétfokúság jelölésére. Az egymás utáni szekundlépésekből építkező hétfokúságra helyesebb a *diatonia* (*diatonikus*) szakszót alkalmazni. A görög eredetű heptatónia kifejezés (itt nem részletezhető: heptatónia prima, secunda, terzia) különböző ősi, köztük ókori keleti eredetű hangrendszerekre épülő, műzenei-konstruktivitással létrehozott hétfokúságra s ezek modusaira vonatkozó, spekulatív gyűjtőnév. Népzenei vonatkozásban nem használatos. A „ton” ([görög]=hang) elnevezés inkább a szekundnál nagyobb hanglépést tartalmazó (*bi-*, *tri-*, *tetra-*, és *pentaton*) szerkezetre vonatkozó rendszerezést takar. E megközelítésből a *heptaton* nem szerencsés értelmezés, mert (európai zeneelmélet szerinti) módosíthatatlan törzshangokból, szekundnál nagyobb lépéssel (hangot kihagyva) hétfokú skála nem hozható létre. A „*chord*” (többértelmű) szakszó egyik jelentése az egymás utáni szekundokból álló hétfokú kezdemény hangsorokra vonatkozik (*bi-*, *tri-*, *tetra-*, *pent-*, és *hexachord*). Cser és Darai a „*heptaton*” kifejezést nem megfelelően használják, ennél a *heptachord* megjelölés is alkalmasabb lenne.

Zavarosan írnak a magyar népdalok egy jellegzetességéről is: „*Kizárólag magyar jelenség népdalainkban a hosszú utolsó hanggal a ritmus és az idő megszűnése.*”⁸⁹ A zene ritmikáját a hangok egymás utáni megszólalásának váltakozó időtartama adja, mely szervesen összefügg a beszélt nyelvvel, a népek lelkeségével (mentalitásával), így viselkedésmódjával, természetével (habitusával) is. Cser–Daraiék valójában a „*rubato*” (szabad) előadásmódra utalnak, műkedvelő megközelítéssel. A szabad előadásmód jellegzetesen keleti stílusjegye nemcsak egyes magyar népdalok ismerve, hanem máig él Ázsiában, ahol szintén az elbeszélő és más lassú, kötetlenebb dallamok sajátja. A *rubato*, vagy „*parlando-rubato*” (elbeszélve, szabadon) előadású magyar (és más keleti) dallamokban nem szűnik meg az idő, sem a ritmus, utóbbi pusztán tágabb keretek közt nyilvánul meg. A melódia szabadabban szárnyal, a szöveghez s annak tartalmához igazodva. Az előadásmód valószínűleg a szöveges ősi szerzetárszene, ősballedák, hősének, siratók emlékeit őrzi, s részben ezekből keletkezhetett. A magyar és keleti dallamokban nem csak az utolsó (és gyakran az ezt megelőző) hang nyúlik meg, hanem a dallamsorok elején-végén is megszokott jelenség ez (a kottában megfelelő zenei jelzésekkel).

A Kárpát-medencei magyar zenei ősiség tekintetében rokon gondolatokat fogalmaz meg Juhász Zoltán (kutatómérnök, népzeneész). Felfogásának lényege, hogy a magyar népzene rokonsággal állítólá az Appalache hegységtől Kináig, Sziciliától a Volga-vidékig, és Angliáig mindenütt megtalálható, ahogy ez a könyvének borítóján olvasható: „...*a Kárpát-medence központi helyet tölt be Eurázsia zenei térképén. Másként mondván: a Kárpát-medence a zenei ősnyelv keletkezési helye.*”⁹⁰ A szerző Bartók egy meglátására hivatkozik, ahol a világ népzeneinek őstípusokra való lehetséges visszavezetését feltételezte (elegendő, ezt bizonyító zenei anyag esetén). Bartók sejtését Juhász egyetlen zenei anyanyelvre egyszerűsítette, mely képzeltségnek tűnik. A Kárpát-medencei kisugárzás feltételezésével szemben valószínű, hogy a világban – így Eurázsiaiban is – több „zenei ősnyelv” létezett. Juhász nézete teljes mértékben hajaz a divatos és hamis „őshonos”-elméletre. Ezt igazolja a könyvből is olvasható további ismertető szöveg is. „*A genetika, az írás-kutatás, a nyelvészet és más tudományok bizonyos eredményeire támaszkodva egyre több kutató vallja azt a nézetet, mely szerint az utolsó jégkorszak óta, tehát 30.000-40.000 éve a Kárpát-medence genetikai állománya, műveltsége nyelve folytonos, azt az egymást követő betelepülések csak gazdagították, de alapjaiban meg nem változtatták.*” Fentiekhez annyi tehető hozzá, hogy – a problémákat felvető embertani és genetikai vonatkozásokon túl –, az „őshonosság” „kutatói” *a jelzett szakterületeken* általában nem rendelkeznek magas szintű képzettséggel, így többé-kevésbé fantáziadús műkedvelők, s megállapításaik erősen kérdésesek. Juhász Kodályt is idézi: „...*késégtelennek kell tartanunk, hogy a magyar dal a nyelvvel egyidős.*” A szerző az idézett gondolatot összeveti saját „őshonos” meggyőződésével, ám figyelmét sajnos elkerülte a tény, hogy a népzene alapján Kodály egyértelműen Keletről származtatta a magyarságot. „*A magyar zene kialakulásának az útja sem lehetett más, mint a nyelv, a nép. Amerre járt, amint nőt a nép, zenéje vele járt. [...] A magyarság ma legszélső, idehajlott ága a nagy ázsiai zenekultúra évezredes fájának, mely Kinától Közép-Ázsián át a Fekete-tengerig lakó különböző népek lelkében gyökerezik. [...] Letörölhetette az idő a magyarság arcáról a keleti vonásokat; lelke mélyén, ahol a zene forrása fakad, ott él még egy darab őskelet, s összeköti oly népekkel, kiknek nyelvét már rég nem érti...*”⁹¹

Juhász munkájának fő irányvonala a számítógépes és matematikai megközelítés. A hagyományos képzettségű zenei szakember inkább az emberközeli módszerekben bizik, nem a gépagy rideg embertelenségében. A gépi hasonlítás aligha tudja pótolni magát az embert. A különféle népzeneeknek a bonyolult matematikai spekulációkkal, elvont „grafikonokkal”, egyéb ábrákkal igazolt dallami és formai hasonlóságainak tágan értelmezett halmazai bár ér-

dekesek, de nem meggyőzőek. A zenei szakma ugyanis nem számítógépen alapul. Ráadásul a gép „logikája” sem tökéletes. Bárki kipróbálhatja ezt, akár egy gépi fordító-programnak a beszélt nyelvtől meglehetősen messze eső eredményén. A zene bizonyos értelemben nyelv, hangzó közlés. Ennek – az elmélet szerinti – módfelett szerteágazó, etnikumokkal összefüggő (földrajzi, régészeti, etnikai, történeti, mentális stb.) gyökereire számítógépes és matematikai megközelítéssel következtetni aggályos, és más tudományok nélkül nem megoldható.

Juhász Kárpát-medencéből kisugárzó „zenei ősnyelv” elmélete nem tér ki a magyar népzene ritmikájára, noha ez igen fontos tényező. A ritmikát több tényező alakítja, de az adott nyelv erőteljesen befolyásolja. A magyar népzene tipikus ritmusképletei („éles”, „nyújtott” „szinkópa”) sokszor ennek megfelelően képződnek. Ezek gyakoriak a török népek dalaiban, különösen a belső-ázsiai yugur (jugar, sárga uygur, yugu [júku]) dallamokban. Törökországi kutatása során Bartók felfigyelt a török dalok gyakori „éles”, és „éles közeli” ritmusképleteire. Ezek nem jellemzőek a finnugor népzeneire. Különös, hogy a finnugorként meghatározott magyar nyelvhez kapcsolódó zenei ritmika mégis a hun-utód türk/török népekkel rokon, ahol a ritmust szintén a saját nyelvük hozza létre. A magyar népzene ritmusképletei, köztük az éles és nyújtott ritmusok egymás utáni halmozódása ritka, vagy hiányzik az európai népdalokból. Pontosan azért, mert a beszélt nyelvekből nem ez képeződik le. A magyar népdalok ritmikájának párhuzamai is egyértelműen Ázsia felé mutatnak. Mindezek a legkevésbé sem támasztják alá a magyarságnak és zenéjének Kárpát-medencei őshonosságát.

IRODALOM

- Andrásfalvy Bertalan: *Víz és társadalom a magyar történelemben* (in. *A víz kultúrája*. Szerk. Bartha Elek, Keményfi Róbert, Lajos Veronika. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 2010.)
- Anonymus: Gesta Hungarorum* (ford. Pais Dezső. Magyar Helikon, Bp., 1977.)
- Bakay Kormél: *Őstörténetünk régészeti forrásai II.* (Miskolci Bölcsész Egyesület, Miskolc, 1998.)
- Bakay Kormél: *Őstörténetünk régészeti forrásai I.* (M. B. E. Miskolc, 1999.)
- Baráth Tibor: *A magyar népek őstörténete* (Montreal, 1968.)
- Bartucz Lajos: *A magyar ember* (Királyi Magyar egyetemi Nyomda, Bp., é. n.)
- Dr. Bendefy László: *Kummagyaria* (Cserépfalvi reprint kiadása, Bp., 2002.)
- Béres Judit: A magyarországi népesség genetikai rokonsága (in. *A GENOM*. Szerk.: Hídvégi Egon. Széplalom Könyvműhely, Bp., 2003, 171–185.)
- Bíró, András Zsolt – Zalán, Andrea – Völgyi, Antónia – Pamjav, Horoima: A Y-Chromosomal Comparison of the Madjars (Kazakhstan) and the Magyars (Hungary) (ford. Dr. Páli Jenő, *American Journal of Physical Anthropology*, 139: 305–310. 2009.)
- Czeizel Endre: *A magyarság genetikája* (Csokonai, Debrecen, 1990.)
- Csajághy György: *A felgyői avar síp és történeti háttere* (Püski, Bp., 1998/I.)
- Csajághy György: *A magyar népzene bölcsője: Kelet* (Alexandra, Pécs, 1998/II.)
- Csajághy György: *A magyar népzene ősrétgéről és néhány ősi hangszeréről* (Dél-Nyírség Bihari Tájvédelmi és Kulturális Értéktörző Egyesület, Debrecen, 1998/III.)
- Csajághy György: *Az ősi magyar hitvilág és hiedelemvilág egyes elemei a magyar népzeneben* (in. *A honfoglaló magyarság állama, kultúrája, és az ősi vastermelés* [VII. somogyfajsi konferencia] Dunaferr, Dunaujváros, 2003.)
- Csajághy György: *Az ember-elődök zenéjéről. Az istállóskői csontfuvola* (2004, kézirat)
- Csajághy György: *A „Lehel-kürt”. A lovasnépek kürtjei, rangjelző ivókürtjei és a „Lehel-kürt”* (Hun-idea, Bp., 2005.)
- Csajághy György: *A magyar őstörténet káosza* (in. *Valóság*, Bp., 2011/5. 68–86. Hasonló címen, de nem azonos, korábbi változat: in. *Eleink*, 2010/II. IX. évf./4. 4–35. Magyar Tudomány a Világban Alapítvány, Bp., 2010.)
- Csajághy György: *A magyar népzene* (Lexikoncikk, in. Erdélyi István: *Magyar őstörténeti minilexikon*, Napkút Kiadó, Bp., 2012. [A] 183–190.)
- Csajághy György: *Néhány nyelvi és ritmikai összefüggés a magyar népzeneben* (in. *Valóság*, Bp., 2012. [B] /11. 18–32.)
- Cser Ferenc: *Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról* (Melbourne, 2000.)
- Cser Ferenc – Darai Lajos: *Magyar folytonosság a Kárpát-medencében* (Fríg Kiadó, Bp., 2005.)

- Cser Ferenc – Darai Lajos: Kárpát-medencébe gyökéző magyar folytonosság (in. *Magyarságtudományi tanulmányok*, Főszerk. Botos László. Hun-idea, Bp., 2008.)
- Cser Ferenc – Darai Lajos: *Kárpát-medencei magyar ősiség* (Magyarságtudományi Füzetek, Kisenciklopédia 12. Bp., 2010.)
- Daczó Árpád (P. Lukács O.F.M.): *Csiksomlyó titka* (Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000.)
- Darai Lajos: *Válasz Németh Endrének* (www.szilajcsiko.hu/#!_magyar-ostortenet/honnanjottunk)
- Érdy Miklós: A magyarság keleti eredetének genetikai mutatói (In. *Eleink*, IV. évf./1. Magyar Tudomány a Világban Alapítvány, Bp., 2005, 40–55.)
- Érdy Miklós: *A magyarság keleti eredete és hun kapcsolata* (Kairosz Kiadó, Bp., 2010.)
- Gáspár Róbert: *A péleolitikumi homo sapiens genetikai öröksége a ma élő európaiakban az apai öröklődésű Y kromoszóma vizsgálatok alapján* (http://www.zmte.org/hu/e107plugins/forum/forum_viewtopic.php?40)
- Dr. Henkey Gyula: *A magyarság és más Kárpát-medencei népek etnikai embertani vizsgálata* (Magyar Őstörténeti kutató és Kiadó KFT., Bp., 2002.)
- Horusitzky Zoltán: Eine Knochenflöte aus der Höhl von Istállóskő (in. *Acta Archaeologica* 5. MTA. Bp., 1955, V. 133–140.)
- Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történet I.* (Magyar Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1935, 60.)
- Hunok és kinaiak. A hunok története a Kr. sz. előtti évszázadokban* – kínai források alapján J.J. M. De Groot művét közléteszi Bakay Kornél. Nyelvi szakértő: Csornai Katalin (Respenna, Bp., 2006.)
- Juhász Zoltán: *A zene ősnyelve* (Frig Kiadó, Bp., 2006.)
- Kalicz Nándor: *Agyagistenek: a neolitikum és a rézkor emlékei Magyarországon* (Corvina Kiadó, Bp., 1980.)
- Kálti Márk: Képes Krónika* (ford.: Bellus Ibolya. Helikon, Bp., 1987.)
- Kézai Simon: Gesta Hungarorum* (ford. Császár Mihály. Magyar Ház, Bp., 1999.)
- Kiszely István: *A magyar ember I.* (Püski, Bp., 2004.)
- Kiszely István: *Sírok, csontok, emberek* (Gondolat, Bp., 1976.)
- Kristóf Zoltán: Honalapító őseink genetikai öröksége (in. *Kapu*, 2011/11–12. 38–40.)
- Kristóf Zoltán: Őshonosak vagyunk-e a Kárpát-medencében (in. *Kapu*, 2012/11–12. sz. 65–68.; 2012/9–10. sz. 69–72.)
- Kodály Zoltán: *A magyar népzene*. (Zeneműkiadó, Bp., 1987.)
- László Gyula: *Őstörténetünk* (Tankönyvkiadó, Bp., 1983.)
- László Gyula: *A „kettős honfoglalás”* (Magvető Kiadó, Bp., 1978.)
- Magyar Adorján: *A csodaszarvas* (Magyar Adorján Baráti Kör, Bp., é. n.)
- Marco Polo utazásai* (Gondolat Könyvkiadó, Bp., 1984.)
- Matsumoto, Hideo: *Characteristics of Mongoloid and neighboring populations based on the genetic markers of human immunoglobulins* (Human Genetics 80. 1988. 207–218.)
- Moravcsik Gyula: a honfoglalás előtti magyarság és a kereszténység (in. *Szent István emlékkönyv I.* Szerk. Serédi Jusztinián, Bp., 1938, 171–212.)
- Myres, Natalie et al.: A mayor Y-chromosome haplogroup R1b Holocene era founder effect in Central and Western Europe (*European Journal of Human Genetics*, 2001, 95–101.)
- Nagy Géza régészeti levelei Jósza Andrásához (Kézreadja: Csallány Géza, *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve II.*, Nyíregyháza, 1959, 51–62.)
- Németh Endre: *Ornella Semino tanulmánya – Őshonosak-e a magyarok a Kárpát-medencében?* (Kurultaj.hu, 2012. május 5.)
- Pauler Gyula – Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar honfoglalás kútfoi* (M. T. A. Bp., 1900.)
- P. Barna Judit: A lengyeli kultúra tömegsírja Esztergályhorvátiban (in. *Zalai Múzeum* 6. Zalaegerszeg, 1996, 149–160.)
- Radicus Géza: *Eredetünk és őshazánk* (A szerző magánkiadása, 1993.)
- Raskó István nyilatkozata: <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=16325>
- Raskó István: *Honfoglaló gének* (Medicina, Bp., 2010.)
- Sárosi Bálint: *Hangszerek a magyar néphagyományban* (Planétás Kiadó, Bp., 1998.)
- Semino, Ornella – Passarino, Giuseppe – Oefner, Peter J. – Lin, Alice A. – Abruzova, Svetlana – Beckman, Lars E. – De Benedictis, Giovanna – Francalacci, Paolo – Kouvatsi, Anastasia – Limborska, Svetlana – Marcikiae, Mladen – Mika, Anna – Mika, Barbara – Primorac, Dragan – Sanatachiara-Benerecetti, A. Silvana – Cavalli-Sforza, L. Luca – Underhill, Peter A.: The Genetic Legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in Extant Europeans: A Y Chromosome Perspective (ford. Gáspár Róbert. in. *Science*, vol 290. 10 november 2000. 1155–1159.)
- Sipos János: *Török népzene I–II.* (MTA. Zenetudományi Intézet, Bp., 1994.)
- Soproni Ildikó: The reconstruction of the Istállóskő flute. Az istállóskői fuvola rekonstrukciója (in. *Folia Archaeologica*, XXXVI. 30–38. Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp., 1985.)
- Stein Aurél: *Homokba temetett városok* (angolból ford. Halász Gyula. Lampel R. Kk. [Wodianer F. és Fiai] R.T. Bp., 1908.)

- Szabolcsi Bence: *A magyar zenetörténet kézikönyve* (Zeneműkiadó, Bp., 1955.)
- Szabó Géza – Fekete Mária – Toronyi Alexandra: Janus a pannonok között (*Élet és Tudomány*: LXVII/3–4. Bp., 2012, 71–72., 105–107.)
- Takács Károly: Árpád-kori csatornarendszerek kutatási eredményei (in. *Vízügyi Közlemények* 83., 2001/2. 266–288.)
- Takács Károly: Öntözés, víztározás, halastavak és árvízkezelés ezer évvel ezelőtt? A honfoglaló magyarság és a vízgazdálkodás (in. *História*, XXXII./6–7. Bp., 2010, 21–26.)
- Tarih-i Üngürüş* (Madzsar Tarihi. Ismeretlen szerző(k) művét a 1543 után Mahmúd Tercüman [Tolmács Mahmud] törökre fordította. Magyar ford.: Blaskovics József. Szerk. Geönczeöl Gyula. Cleveland, Classic Printing, Ohio, 1988.)
- Tauszik Tamás: Genetikai vizsgálatok és a magyarság története (in. *Magyar Tudomány* 8., Bp., 1990, 904–918.)
- Thuróczy János: A magyarok krónikája* (ford.: Horváth János. Magyar Helikon, Bp., 1978.)
- Dr. Tóth Tibor: A honfoglaló magyarság ethnogenezisének problémája (*Turán*, XII/1. Bp., 2009, 29–39. Eredeti megj.: Anthropol. Közl. IX./4. Bp., 1965, 139–149.)
- Dr. Tóth Tibor: Az ősmagyarok genézisének szarmatakori etapjáról (*Turán*, XII/1. Bp., 2009, 40–51. Eredeti megj.: MTA Filozófiai és Történettudományi Osztályainak Közleményei, 19. évf. Bp., 1969, 85–95.)
- Trugly Sándor: *Griffek és oroszánok népe* (Pozsony, 1994.)
- Trugly Sándor: *A Komárom-hajógyári avar temető és telep* (Martin Opitz Kiadó, Bp., 2008.)
- Vékony Gábor: *Későnépvándorlaskori rovásfeliratok a Kárpát-medencében* (Életünk Szerkesztősége és a Magyar Írók Szövetsége Nyugat-Magyarországi Csoportja, Szombathely, 1987.)

JEGYZETEK

- 1 Csajághy, in. 2011/5. 68–86.
- 2 Magyar, é. n.
- 3 Radics, 1993.
- 4 Cser–Darái, in. 2008.
- 5 Cser–Darái, in. 2008, 237.
- 6 Cser–Darái, in. 2008, 254.
- 7 Cser–Darái, in. 2008, 233–234.
- 8 A legmeggyőzőbbek egyike Vékony Gábor megoldása. Vékony 1987.
- 9 Kalicz 1980, 17.
- 10 P. Barna, in. 1996, 150.
- 11 Bakay 1999, 228. Csajághy 2005, 188.
- 12 Daczó, 76., 79.
- 13 Hun kereszténység a VI. századi Kaukázus táján, az onogur (magyar?) VIII. századi krími püspökség, továbbá Almos, és Árpád magyarjainak korai keresztény kapcsolatai, stb. Hun néprészek és utódaik: onogurok, bolgárok stb. kereszténységéről többen írtak. Zakariás rhétor VI. századi krónikája jelzi a kaukázusi hunok kereszténységét. (K. Ahrens – G. Krüger: Die sogenannte Kirschengesichte des Zakharias rhetor. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana 85. Scriptores sacri et profani. Lipsiae, 1899. [Bakay 1998, 16.]). Továbbá, Kosmas Indicopleustes: Keresztény topográfia (547–549), Joannes Malalas bizánci történetíró (+ 578): Világtörténet, Izrael keresztény püspök (682), és mások nyomán Moravcsik, in. 1938, 171–212., 186–188., 191–193. Hóman írja, hogy a „török népek [...] nagy fogékonysággal bírtak az egyistenhívő [...] vallások iránt. A keresztény
- hit a VI. század óta nem egy hívőre talált köztük.*” Hóman–Szekfü 1935, 62–63. Az alánok egy része is korán kereszténnyé vált. Bakay ([1998. 103.] B. Б. Ковалевская: Кавказ и аланы Века и народы Москва, 1984. munkájára hivatkozva) írja: a „kaukázusi Alania keresztény királyság volt...”
- 14 Pauler–Szilágyi [Kuun] 1900, 214–215.
- 15 Marco Polo utazásai, 1984, 36.
- 16 Csajághy 2003.
- 17 Keleten általában és lényegében máig nem vált külön a hagyományos „nép”- és „műzene”, míg a nyugati zenei fejlődés folyamatában ez rég megtörtént. Az eltérésnek összetett, részben mentálisbéli okai vannak. A nyugati klasszikus műzene Ázsiában régóta jól ismert, hatása a népzenekekre csekély. Újabb kísérleteznek a pop-rock-, illetve „világzene” elemeinek s a hagyományos keleti zenék erőltetett ötvözésével.
- 18 Itt nem térek ki a részben keleti eredetű magyar hangszeres zene kvart-kvint hangközöket megszólaltató, a nyugati többszólamúságtól eltérő hangzására. Kifejtése hosszabb magyarázatot igényelne. Nem tárgyalom a magyar népzene egy hangszeres stílusirányzatának nyugati hatásra, a XVII–XVIII. század táján létrejött, de számos keleti elemet megtartó többszólamúságát.
- 19 Cser–Darái, in. 2008, 238.
- 20 Bakay 1999, 98. (B. A. Sramko – Z. V. Janusevics nyomán. [B. A. Шрамко – З. В. Янушевич: Культурные растения Скифии [Сов. Археология 2. 1985, 47–64.]])
- 21 Bakay 1998, 103.

- 22 Bakay 1998, 136. Prokop, Perserkriege. Griechisch-Deutsch. Ed. Otto Veh. München, Heimeran, 1970, 14–15. nyomán.
- 23 Pauler–Szilágyi [Kuun] 1900, 169.
- 24 Pauler–Szilágyi [Kuun] 1900, 171. Andrásfalvy a magyarok szántóföldjeinek kapcsán Ibn Fadlanra hivatkozik, magam úgy láttam, hogy Ibn Ruszta írt erről. Utóbb már Andrásfalvy is Ibn Rusztát és Gardézit idézi.
- 25 Andrásfalvy, in. 2010, 13–14.
- 26 Bendefy 1941 (2002), 46.
- 27 Takács, in. 2001, 266–268., in. 2010, 21–23.
- 28 Zhizhi és öccse Huhanye hatalmi harcái miatt a hun birodalom meggyengült. Huhanye chanyu (csanjü=fjedelelem) kínai védnökség alá helyezte magát, a hun nép Kr. e. 54-ben kettészakadt. A „fekete” hunok Zhizhi chanyu vezetésével északra, majd Közép-Ázsiába vándoroltak (De Groot forrásgyűjteménye, (Bakay–Csomai) 2006, 282–283.)
- 29 Hunok és kínaiak, De Groot forrásgyűjteménye, (Bakay–Csomai) 2006, 289.
- 30 Bendefy 1941 (2002), 9.
- 31 Izrael püspökre hivatkozik Moses Kalankatuaci (Mobses Dasxuranci): Aluank (Albania) története. Örményből oroszra ford.: S. V. Szmbatjana, Jereván, 1984, 128. (III. B. Смбатная, История страны Алуанк). Továbbá: The History of the Caucasian Albanians by Mobses Dasxuranci. Translation C. J. F. Dowsett, London, 1961, 161–163.). A régészetileg feltárt Varachan (Varacsán) a mai Dagesztán területén volt. Bakay, 1998, 14., 17. Varacsán létét megerősíti Lazar de Pharbe: Histoire d' Armenie, in. Langlois, Collection... I. Paris, 1867, 293–294. Továbbá: Korenei Mózes (O. H. Эмин: История Армении Моисея Хоренского. Новый перевод Москва, 1983.) Varacsán neve összecseng a magyar Varsány helynevekkel, melyek talán egy magyar törzstörödek (?) vagy csatlakozott rokon néptörödek (?) emlékét őrizhetik.
- 32 Bakay 1998, 103.
- 33 Sarkel türk szóösszetétel=Fehérvár. Az előtag 'sar' eredetileg sárgát jelent, közös gyökerű a magyar szóval. Közép-és Belső-Ázsiában a sárga jelentése keveredik a fehérrel, mely a méltóság, az ünnep és gyász színe. Az utótag 'kel' várat jelent (oszmán-törökben: kale). Többek szerint a magyarok (onogurok) ellen építették a kazárok (Hóman–Szekfü 1935, 60–65.)
- 34 A Balandzsar és Szamandar nevek magyar megfelelője talányos, nem ismert/közismert a szakirodalomban. A Szamandar név emlékeztet a későbbi, török 'saman'=széna szóra. (Cs. Gy.)
- 35 Ibn Ruszta szerint „Szari'sen”-ben két város van, „Szari'sen” és „Khanlik”. Isztakhri és Ibn' Haukal „l'il” és „K hazaran” neveket említették. Pauler–Szilágyi [Kuun] 1900, 154–155. Hóman–Szekfü 1935, 60. A városnevek türk nyelvűek. „Szari'sen” magyarul sárga (fehér), távolabbi kapcsolatban lehet a későbbi török 'sarı'n'=szőke, az utótag 'şen'=vidám jelentéssel (?). A másik városnév („Khanlik”) jelentése kánság. (Cs. Gy.)
- 36 Stein 1908.
- 37 Cser–Darai, in. 2008, 238–239.
- 38 Cser–Darai, in. 2008, 240.
- 39 Cser–Darai, in. 2008, 239.
- 40 Sajnovics: Demonstratio Idioma Hungarorum et Lapponum Idem Esse, Kopenhága, 1770. Nagyszombat, 1771 (?) Maximilian Hell (1720–1792) jezsuita csillagászal VII. Keresztély dán király és Mária Terézia támogatásával 1768-ban Norvégiába utazott a Vénusz megfigyelése céljából, közben a lapp nyelvet tanulmányozták. Nemcsak ő, társa sem tudott lappul.
- 41 A finnugor eredetelméletet a kezdetétől támadták. Ma csak elkötelezett nyelvészek és történészek vallják. Az ugorokra jellemző embertani típus az ún. uráli, a mai magyarokban 0,06%–0,1% közt fordul elő. (Henkey 2002, 122. Kiszely 2004, 100.) E típust Kiszely István (Lipták Pálra, Nemeskéri Jánosra, Fehér Miklóra hivatkozva) Árpád „honfoglalóinál” is 0,06%-ra becsülte (Kiszely 2004, 100.). A lapponid típust alig jelzik. A X. századi előfordulása Kiszely szerint (Lipták nyomán) az alpi típussal összevonva 3,2%. A finnugorokra (is) jellemző keletbalti típus a mai magyar népességnél 4,5%, de más szerzőknél is általában 10% alatt marad. (Henkey 2002, 114. Kiszely 2004, 94.) A keletbalti elem az Árpáddal bejött magyarságnál 4%, a X. századi népesség körében átlag 7,2%. (Lipták nyomán Kiszely 1976, 215.) Kivételt képez a magyar antropológia egyik jelesének, Bartucz Lajosnak már meghaladott adata, ahol a több más típussal összevont keletbalti jelleget 20% körülire becsülte. (Bartucz é. n., 407.) Henkey szerint a keletbalti jelleget jórészt a finnugorokkal folyamatosan érintkező szlávok közvetítették a magyar embertani arculatba. A genetika terén Béres Judit vizsgálatai egyértelműen kimutatták, hogy a finnekkel nem állunk rokonságban (lényegében más finnugor népekkel sem. Béres, in. 2003, 183., 185.) A finnugor eredetet a Semino-vizsgálatok (in. 2000) sem igazolták.
- 42 Már Szabolcsi Bence (1955, Példatár 4.*) említett Kínában előforduló magyar siratóhoz hasonló dallamokat. Török analógiák: Sipos 1994, 16–19., 46–49. Hasonlóságok magam is felfigyeltem törökországi útjaim alkalmával. Horvát párhuzam: Csajághy 1998/III., 12.
- 43 A Habsburgok mindig is szerették volna a magyarok ázsiai mentalitását elnémetesítéssel befolyásolni. 1696-ban Kollonich Lipót érsek reformterve (Einrichtungswerk) hangoztatta a magyar rebellis hajlam féken tartását betelepítésekkel és vérkeveredés által. Az 1848–49 utáni Bach-rendszer alatt előfordult, hogy magyar családneveket németre fordítva jeygeztek be.

- 44 A szovjet-orosz rendszer mindenképp a finn-ugor irányú kutatást engedélyezte. 1965-ben megakadályozta Tóth Tibor antropológiai vizsgálatait a kazakisztáni madjarok körében.
- 45 Nagy Á. 2000, 16–19., 23–31., 34–35. stb.
- 46 Nagy Á. 2000, 18–20., 29.
- 47 Semino (és munkatársai) 2000.
- 48 Cser–Darái, in. 2008, 254–255.
- 49 Cser–Darái, in. 2008, 249–250.
- 50 Semino (és mtársai) 2000, 1156. (Ford.: Gáspár Róbert.)
- 51 Gáspár 2007. 2. (http://www.zmte.org/hu/e107plugins/forum/forum_viewtopic.php?40)
- 52 Kristóf, in. 2012, 71.
- 53 Kristóf ua., uo.
- 54 Kristóf ua., uo.
- 55 Raskó nyilatkozata (<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=16325>)
- 56 Kristóf, in. 2012, 71.
- 57 László 1978. Továbbá a Tarih-i Üngürüs forrás állításai.
- 58 Nagy G. 1959, 51–62.
- 59 Szabó–Fekete–Toronyi 2012, 71–72., 105–107.
- 60 Csajághy 2005, 22.
- 61 Anonymus a székeleyeket Atilla (Attila) népének tartotta (Gest. Hung. 50.), akik megelőzték Árpád magyarjait. Bár Gestája még nem tud róla, de Kézai Simon XIII. sz. végén, a Kálti Márk által összeállított, részben írt XIV. századi „bécsi” Képes Krónika, Thuróczy János XV. századi krónikája, és a Tarih-i Üngürüs is említi „Csigla mezejét”, ahova a hunok egy része telepedett.
- 62 László 1978. László Gyula előtt többen (Nagy Géza, Horváth Tibor, Csallány Dezső és mások) feltételezték az Árpád népet megelőző magyarság Kárpát-medencei jelenlétét. László az előző nézeteket összefoglalta, s az elméletet újabb közvetett bizonyítékokkal támasztotta alá.
- 63 E népesség késő avar „griffes-indás” műveltségű, de embertani arculatuk mongoloid és mongoloid (köztük tungid) jellegű. A leletek közt fekete eperfa anyagú ([Morus nigra] Közép- és Belső-Ázsiában honos, korabeli Kárpát-medencében ismeretlen) lándzsanyeleket találtak. Mindez késő-avarkor végi bevándorlást sejtet. (Trugly 1994, 34.; 2008, 141.)
- 64 Czeizel 1990.
- 65 Érdy, in. 2005, 43.
- 66 Matsumoto, in. 1988, 207–218.; Tauszik, in. 1990, 904–918.; Érdy, in. 2005, 40–55.
- 67 Érdy, in. 2005, 43.
- 68 Az idézet Fóthi leveléből, Érdy, in. 2005, 55.
- 69 Érdy, in. 2005, 49.
- 70 Tauszik, in. 1990, 914–916.
- 71 Bíró–Zalán–Völgyi–Pamjav, in. 2009, 305.
- 72 Németh 2012. kurultaj.hu, Kristóf, 2012, 65.
- 73 Darai, www.szilajcsiko.hu/#!_magyar-ostortenet/honnanjottunk
- 74 Dr. Tóth 2009, 29., 32., 40., 44.
- 75 Dr. Henkey 2002, 122.
- 76 Darai, www.szilajcsiko.hu/#!_magyar-ostortenet/honnanjottunk
- 77 Fóthi: A Kárpát-medence 6–11. századi történetének embertani vonatkozásai. Előadás elhangzott: MTA Székház, 2013. 04. 17–18., Magyar őstörténeti konferencia, Összegzés: a rendezvény tájékoztatójában.
- 78 Cser 2000, 70–71.
- 79 Cser–Darái 2005, 149.
- 80 Cser–Darái 2010, 48.
- 81 Csajághy 1998/I., 17–19.; 1998/II., 107–127.; 1998/III., 10., 22–42.; 2001, 10–21.; in. 2008, 188–192.; in. 2012, [A] 185. stb.
- 82 A ritmikai vonatkozásokról részletesebben: Csajághy 1998/II., 52–79., in. 2012 [B]. 18–32.
- 83 Cser–Darái 2010, 47.
- 84 Horusitzky 1955, 134.
- 85 Soproni 1985, 36., 38.
- 86 Horusitzky a síp mindkét végét lezárta, így okarinaként (edényfuvola) szólaltatta meg.
- 87 Sárosi 1998, 90.
- 88 Cser és Darai, Kozák József népzeneész (más cikkeiben is néha fantáziadús) meglátásaira támaszkodnak. (A tárgykörben írt változatok közül: Turán, II./2. 1999, 3–10.) Kozák szerint az istállóskői sípot az ősember a hangszer befúvási végébe illesztett nyelvének segítségével szólaltatta meg. Meglátása érdekes, de bizonyíthatatlan, ezt több tízezer év távlatából senki nem tudhatja, csak találgatni lehet. Kozák az istállóskői sípból vezeti le a magyar hosszú furulya (hosszi furugla) sípszerkezetét, annak ún. „semleges” tercét is Kárpát-medencei eredetűnek gondolja. Semleges tercű furulyák azonban Kínában is vannak, ahol különböző népcsoportok és a (han) kínaiak egyaránt használják. Vajon ez esetben (nemcsak a Kozák által jelzett északi népek), hanem a kínaiak is a Kárpát-medencéből származnának a semleges tercű furulyáikkal (s a pentatonnal) együtt? Minden bizonnyal nem. A „semleges terc” tehát keleti vonása a magyar népzeneének. Ázsiai sajátosság a magyar furulyák hátoldali szélhasító nyílása is, mint az a kínai furulyáknál is látható. Cser–Daráiék nem említik (mert nem fér bele az elméletükbe), hogy *Kozák szerint az istállóskői síp hangsora 'g' alaphangú triton*, és nem pentaton. Kozák a magyar népi furulyázás ún. „dünnyögő” stílusát is a befúvónyílásba dugott nyelv rezgéséből eredezteti, s az istállóskői ősembertől máig ívelő Kárpát-medencei jellegzetességnek tartja. Ezzel szemben a „dünnyögő” játék a keleti doromb-ének maradványa lehet, ahol a nyelv rezgése is szerepet kap.
- 89 Cser–Darái 2005, 149.
- 90 Juhász 2006.
- 91 Kodály 1987, 17., 37., 38.